Jednakost muškarca i žene iz perspektive Biblije

Philip B. Payne

2015 / 2023

S engleskoga na njemački preveo

Hans-Jörg Ronsdorf

Uz ljubazno dopuštenje Philipa Bartona Paynea

Korektura njemačkog izdanja: Wolfgang Klöckner

Sulzberg, listopad 2026.

2., pregledano izdanje (1. izdanje: srpanj 2023.)

Narudžbe e-poštom

hj-ronsdorf@t-online.de

Telefonom na broj 08376 929643

Cijena po brošuri (na njemačkom): 3,80 eura plus poštarina

www.hans-joerg-ronsdorf.de

ISBN njemačkog izdanja 978-3-9820715-8-9

Sadržaj

1 Predgovor

Nije li čudno da se i u 21. stoljeću među kršćanima koji drže do vjeroispovijesti i koji su vjerni Bibliji još uvijek emotivno raspravlja o pitanju čini li spol razliku u Božjem kraljevstvu, u društvu, u obitelji i u braku? Tako žestoko da bi čovjek mogao pomisliti da je riječ o nekoj glavnoj istini evanđelja ili o autoritetu Svetoga pisma. Najprije ovo: muškarac i žena su zasigurno različiti. Bez sumnje. No treba razjasniti: pripada li muškarcu u odnosu prema ženi vodeći ili prvenstveni položaj? I slijedi li iz toga da žene ne smiju poučavati ni voditi ni muškarce ni crkve?

Činjenica je: crkve i zajednice stalno se suočavaju s tom temom – naime uvijek kad se okupljaju žene i muškarci. Utoliko ta tema nije drugorazredna. Za jedne muškarci imaju ovlast vodstva i poučavanja. Za druge nije važno kojega je tko spola. Oba stajališta u jednoj crkvi provoditi u praksi jedva je ili uopće nije moguće. Dakle, moramo se opet vratiti biblijskim tekstovima. Iako smo ondje već toliko puta bili. Pa ipak: pokušajmo još jednom.

Philip B. Payne, teolog i jezikoslovac, vodi nas na kratko putovanje kroz Pismo. Upravo ga je Pismo navelo da u ovoj temi promijeni mišljenje. Pročitajte zašto. Napisao je nekoliko knjiga o toj temi.[1] Brošura koju držite u rukama sadrži članak koji je 2015. objavljen u časopisu *Priscilla Papers*[2]. U autorovu predgovoru ovom njemačkom izdanju („Moja odiseja“) govori se o nekim novijim otkrićima.

Naslov ove knjižice jasno pokazuje koje se stajalište zastupa. Ona ukratko sažima egalitaran poredak stvaranja: muškarac i žena ravnopravni su i nose jednaku odgovornost. Svaka hijerarhijska nejednakost spolova odbacuje se kao nebiblijska, jer proturječi evanđelju.

Upadljivo je: u engleskom govornom području posljednjih su godina izašle knjige muškaraca koji su prije zastupali takozvano komplementarno stajalište o muškarcu i ženi (vidi preporučene knjige na kraju). To stajalište kaže da u crkvi smiju voditi i poučavati samo muškarci. No ti su autori u međuvremenu potpuno napustili komplementarno stajalište. Za njih je Biblija jedino mjerilo. Nisu pitali što bi se svidjelo današnjem društvu ili kako se umiliti kulturi. Naprotiv, uvijek su iznova ispitivali i istraživali Pismo. Njihov je rezultat bio jednoglasan: Biblija bez ikakvih „ako“ i „ali“ uči jednakost muškarca i žene. U svakom pogledu. Na svakom mjestu. U svako vrijeme. Tajna Edena bila je u tome što oba spola unose svoje različite snage: Eva kao ravnopravna partnerica, kao ravna s ravnim, nadopunjuje Adama u onome što mu nedostaje. I naravno obrnuto.

Došlo je vrijeme da se prestane misliti u kategorijama poretka ranga između muškarca i žene. Takvo je razmišljanje doduše kršćanski obojeno, ali potječe iz antičke, svjetovne kulture – iako se stoljećima predstavljalo kao biblijska istina. U Kristu je ono konačno dokrajčeno. Poredak spasenja po Kristu ponovno je uspostavio izvorni poredak stvaranja i dokrajčio sve društvene diskriminacije od antike do našega vremena. Zauvijek. U crkvi, u novom stvorenju, razlika spolova više nije razlog za zapostavljanje, odvajanje, nadređenost ili podređenost. Isto vrijedi za razliku između robova i gospodara ili između Židova i pogana. Svi ljudi ostaju upravo ono što jesu. Ali u crkvi te osobine više ne čine razliku – iako je u društvu, ovisno o kulturi i zemlji, nažalost do određene mjere još uvijek čine.

Možda ćete uspjeti barem jednom bez predrasuda slijediti misli Philipa B. Paynea – čak i ako zastupate i živite komplementarno stajalište.

I ja pripadam onima koji su prije nekoliko godina morali promijeniti mišljenje. Zbog neprestanog i temeljitog proučavanja Pisma. Volim Isusa, volim Bibliju i proučavam je gotovo 50 godina. Svoj sam razvoj obradio u jednoj knjizi, a na jednoj sam internetskoj stranici sabrao daljnju građu koja se može besplatno preuzeti: www.frauen-vergebt-uns.de

Prije nego što riječ preuzme Philip B. Payne: jedva da koja tema izaziva toliko mnogo i tako snažnih osjećaja. Svatko neka pred Bogom i njegovom riječi bude „potpuno uvjeren u svojem mišljenju“ (Rim 14,5). Očito je, međutim, da stanje stvari nije tako jednoznačno. Na nekim mjestima čovjek mora poći od određenih pretpostavki, a one onda vode u jednom ili u drugom smjeru. Zato za sve vrijedi poziv da ostanu smireni i objektivni, da slušaju, razmišljaju, dobro obrazlažu argumente i ne razmišljaju crno-bijelo ondje gdje je sivo – dakle nejednoznačno. Trebali bismo se ravnati prema cjelokupnom svjedočanstvu Pisma, a ne samo prema dva ili tri retka.

Dolazi dan kad ćemo istinu o ovoj temi čuti iz usta našega Spasitelja i Boga. Tome se radujem. Tada ćemo i sami morati polagati račun. Ono što se tada pokaže pogrešnim više nećemo moći ispraviti.

Hans-Jörg Ronsdorf, Augsburg, lipanj 2023.

2 Moja odiseja

Crkvu u kojoj sam odrastao vodili su isključivo muškarci. Moja je glavna briga ipak bila hoću li imati vječni život. Kad sam to priznao svojemu voditelju mladih u kampu Redwood u Mount Hermonu u Kaliforniji, zamolio me da pročitam Iv 3,16, a onda me upitao vjerujem li u Isusa. Rekao sam: „Da.“ Tada je upitao: „Hoćeš li imati vječni život?“ Odgovorio sam: „To je problem. Ne znam.“ Rekao je: „Pročitaj još jednom.“ Onda su slijedila ista dva pitanja i moja ista dva odgovora. Opet je rekao: „Pročitaj još jednom.“ Ovaj put mi je napokon sinulo: „Tko vjeruje u njega, neće propasti, nego će imati vječni život“ –

to je Božje obećanje. Kleknuo sam i molio: „Oče, oprosti mi što sam od tebe napravio lašca time što nisam vjerovao tvojemu obećanju.“ Preplavila me radost sigurnosti vjere, koja me nikada nije napustila, jer se temelji na obećanju Boga koji ne može lagati (Tit 1,2). Rano sam naučio koliko je važno da je Božja pisana riječ istinita i pouzdana.

Dok sam bio s organizacijom Operation Mobilisation (OM) u Francuskoj, doživio sam kako je Joela, slijepog dječaka, preobrazila radost kad se pouzdao u Isusa. Umjesto da studiram medicinu, otišao sam na 14 mjeseci s misijskom organizacijom TEAM (The Evangelical Alliance Mission) u Japan. Moj pastor, Kashioka Sensei, rekao je da je evanđeoskim kršćanima u Japanu najpotrebniji netko s doktoratom iz Novog zavjeta – najbolje sa Sveučilišta u Cambridgeu. Nakon studija na Trinity Evangelical Divinity School u SAD-u započeo sam dakle doktorski studij u Cambridgeu. Moja se disertacija bavila jednim prigovorom protiv nepogrešivosti Svetoga pisma. Bio je to jedini na koji mi moje obrazovanje na teološkom učilištu nije dalo odgovor: tumačenje prispodobe o sijaču čini se proturječnim, jer kaže i „sjeme je riječ“ i „to su oni koji su posijani“. Otkrio sam da se ta prividna nedosljednost može svesti na nerazumijevanje aramejskoga glagola „sijati“. U grčkom je ono što se „sije“ sjeme. U aramejskom je to u pravilu tlo koje se zasijava. „To su oni koji su posijani“ dakle uspoređuje ljude s različitim vrstama tla koje primaju sjeme. Takva uporaba riječi „posijani“ pokazuje da je tumačenje prispodobe o sijaču prevedeno s aramejskoga na grčki. Tumačenje dakle nije mogla izmisliti Crkva grčkoga jezika, pa je ono dokaz da potječe od Isusa. To je otkriće objavljeno u časopisu New Testament Studies 26 (1979-80), str. 564-568.

Ubrzo nakon što sam stigao u Cambridge, jedan je predavač ustvrdio: „Nijedno mjesto u Novom zavjetu, ako se razumije u svojem izvornom kontekstu, ne ograničava službu žena.“ Mislio sam da 1 Tim 2,12 ženama zabranjuje poučavati muškarce i gotovo sam povikao: „To nije istina!“ Te sam noći čitao Prvu poslanicu Timoteju na grčkom i pokušavao naći dokaz da nije u pravu. Ali nakon što sam poslanicu više od mjesec dana uvijek iznova čitao na grčkom, postalo mi je jasno: praktički se svaka rečenica te poslanice bavi problemima koji su navedeni u prvom odlomku o krivim učiteljima. Osim toga, poslanica kao one koje su krivi učitelji zaveli navodi isključivo žene. U toj je posebnoj situaciji posve razumljivo da Pavao ženama zabranjuje da otmu učiteljski autoritet za sebe. Izričaj 1 Tim 2,12 i njegov povijesni kontekst točno odgovaraju uputama za krizu koja je tada bila u tijeku u crkvi u Efezu.

Ako se 1 Tim 2,12 shvati kao opća zabrana ženama da poučavaju muškarce, to je iznimno teško uskladiti s ostatkom Pisma – osobito s Pavlovim poslanicama. Pavao opetovano zapovijeda „ženama“, „svima“ ili „bilo kome“ da poučavaju ili prorokuju (1 Kor 11,5; 14,5.24.26.31.39; Kol 3,16; 1 Tim 3,1-2; Tit 2,3; 2 Tim 2,2; usp. Heb 3,1.12; 5,12). Pavao odaje priznanje mnogim ženama koje su poučavale muškarce (Rim 16,1-12; Dj 18,1-7.26), među njima Evodiji, Sintihi (Fil 4,2) te Timotejevoj baki Loidi i majci Euniki (2 Tim 1,5), koje su Timoteja „od djetinjstva“ poučavale Svetom pismu (2 Tim 3,15). Ništa ne upućuje na to da je to poučavanje ikada prestalo. Pavlov suradnik Luka piše o četiri Filipove kćeri koje su prorokovale (Dj 21,8-9). Isusov misijski nalog u Mt 28,19-20 upućen je cijeloj Crkvi (usp. Lk 24,33.47-53), ženama kao i muškarcima: „Idite dakle i učinite mojim učenicima sve narode: krstite ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učite ih da drže sve što sam vam zapovjedio.“ Bog je nadahnuto Pismo objavio čak i po ženama (Izl 15,21; Suci 5,2-31; 1 Sam 2,1-10; 25,24-31; Izr 31; Lk 1,25.42-55). Sve to pokazuje: vrlo je malo vjerojatno da je Pavao 1 Tim 2,12 mislio kao opću zabranu da žena poučava muškarca – ili da je Duh Sveti nadahnuo taj redak u tom smislu.

2.1 Četiri primjera novih otkrića

Kasnije sam istražio i druga mjesta za koja sam pretpostavljao da ograničavaju službu žena. Pritom se pokazalo da sam i njih krivo razumio. Evo četiri primjera, među njima i nova otkrića do kojih sam došao otkako je 2015. izašao sažeti članak koji slijedi u ovoj brošuri:

1) 1 Tim 2,15 ne uči da će žene biti spašene rađanjem djece. Pavao se u dvama prethodnim recima poziva na Post 3,13, gdje je riječ o Evinoj prevarenosti i njezinu padu. Nakon toga slijedi Post 3,15: „sjeme žene" zgazit će zmiji glavu. Pavao u 1 Tim 2,15 navodi isti lijek protiv pada u grijeh: „ali svatko će biti spašen po (*dia*) rođenju (*tês teknogonias*)." Spasenje stoji u jasnoj suprotnosti prema prethodnom spominjanju pada u grijeh i savršeno odgovara uvjetima koji slijede: „ako ostanu u vjeri, ljubavi i svetosti". Samo subjekt „svatko" objašnjava prijelaz s glagola u jednini („bit će spašen") na množinu („ako … ostanu"). Na svim ostalim mjestima u Pavlovim poslanicama „spasiti" (*sôzô*) i s njime srodne riječi označavaju duhovno spasenje. U 1 Kor 15,2 Pavao upotrebljava potpuno istu konstrukciju (pasiv glagola *sôzô* + *dia* + genitiv) kako bi naveo sredstvo spasenja: „spašeni po evanđelju". K tome: sva tri potvrđena mjesta riječi *teknogonia* u grčkoj književnosti prije Pavla odnose se na rođenje jednog djeteta. Nijedno se ne odnosi na rađanje djece općenito. „Rođenje" ovdje u grčkom ima član. U Prvoj poslanici Timoteju šezdeset i jedan put stoji član ispred imenice u jednini. Pedeset i pet tih članova jasno označava nešto određeno, pojedinačno. Samo je jedan jasno općenit (1 Tim 4,8). *Stoga se nameće da se „rođenje" shvati tako da se odnosi na jedno određeno rođenje. Koje je rođenje sredstvo spasenja? Samo Isusovo rođenje!*

Neki se pitaju bi li čitatelji neke opće poslanice razumjeli tu aluziju, ali ovdje nije riječ o općoj poslanici. Pavao je tu poslanicu napisao izričito „Timoteju" (1,2), svojemu dobro obrazovanom izaslaniku. To potvrđuju mnogi oblici obraćanja s „ti" (2. lice jednine) u cijeloj poslanici: 1 Tim 1,3 (2x), 18 (3x), 19; 3,14 (2x), 15; 4,6 (4x), 7 (3x), 11 (2x), 12 (2x), 13, 14 (3x), 15 (3x), 16 (7x); 5,1 (2x), 3, 7, 11, 18, 19, 20, 21 (2x), 22 (4x), 23 (3x); 6,2 (2x), 11 (3x), 12 (4x), 13, 14, 17, 20 (2x). Timotej je bio propovjednik (2 Kor 1,19), Pavlov izaslanik (1 Kor 4,17; 16,10; 1 Sol 3,2.6; 1 i 2 Tim) i suradnik (Rim 16,21), kojega Pavao u prvom retku mnogih svojih poslanica navodi kao svojega tajnika. On je napisao Drugu poslanicu Korinćanima, Poslanicu Filipljanima i Poslanicu Kološanima, Prvu i Drugu poslanicu Solunjanima te Poslanicu Filemonu. Timotej je zacijelo mogao razumjeti da se „spašen po rođenju" u tom kontekstu odnosi na Isusa.

2) Grčki ustaljeni izraz za vjernost u braku javlja se u dva oblika: „muž jedne žene" (npr. 1 Tim 3,2) i „žena jednoga muža" (npr. 1 Tim 5,9). Ali ako je vjerni partner mogao biti i muškarac, grčka je jezična uporaba zahtijevala oblik „muž jedne žene". Timothy Friberg broji u Novom zavjetu između 7.500 i 8.000 gramatički muških oblika (gotovo jedan po rečenici!) koji ili moraju ili mogu uključivati žene. Ivan Zlatousti to je razumio. To pokazuje njegova 11. homilija o 1 Tim 3 (PG 62,545 i d.), gdje uz 1 Tim 3,12 piše: „Đakoni moraju biti muževi jedne žene. To treba reći i za žene đakone." Iako je Zlatousti vjerovao da su žene niže od muškaraca (NPNF1 12:151.4), priznao je da grčki ustaljeni izraz „muž jedne žene" vrijedi za žene jednako kao i za muškarce – kao kod nas riječ „monogamija". ***Prema tome, izričaj „muž jedne žene" ne isključuje žene iz službe nadglednika (1 Tim 3,2), starješine (Tit 1,6) ili đakona (1 Tim 3,12).***

3) Prema Tit 2,3 „žene starješine" trebaju se ponašati onako kako dolikuje službi u svetištu i ... biti „učiteljice dobra". Pavlov izričaj točno odgovara „ženama starješinama". Ne bi se dakle smjelo tvrditi da Biblija ne spominje žene starješine. Riječ za „žene starješine", *presbytidas*, ista je riječ koja se kasnije upotrebljava kako bi se zabranilo postavljanje „žena starješina".[3] ***Pavao je skovao pojam „učiteljice do-***

bra“ (kalodidaskalous) kako bi opisao žene starješine. U Tit 2,4-5 slijede primjeri onoga što žene starješine trebaju poučavati. Taj popis naravno nije potpun. Ali ništa u tim recima ne kaže niti ne nagovješćuje da žene starješine smiju poučavati samo mlađe žene.

4) 1 Pt 3,7 nema glavnoga glagola. Ali „na isti način“ pretpostavlja da je Petar mislio „podložite se“. Tako nastaje usporednica s trima prethodnim pozivima na podložnost:

„Podložite se radi Gospodina svakoj ljudskoj vlasti“ (2,13)

„Robovi, podložite se sa svim strahopoštovanjem svojim gospodarima“ (2,18)

„Vi žene, podložite se na isti način [homoiôs] svojim muževima“ (3,1)

Stoga 1 Pt 3,7 zapovijeda: „Vi muževi, podložite se na isti način [*homoiôs*] svojim ženama tako da s razumijevanjem živite s njima i priznajete ih kao slabiju žensku [BDAG 208, *gynaikeios*, ‚ženski‘, što u vezi sa ‚subaštinicima‘ nagovješćuje da je ona dragocjena] posudu te ih obasipate čašću kao subaštinice milosnog dara života, da vaše molitve ne budu priječene.“

Mnogo godina nisam objavljivao svoje spoznaje jer sam se bojao da bi mogle dovesti do podjela u Crkvi. Kad smo moja žena i ja radili kao misionari Evangelical Free Church u Japanu, molio sam Gospodina da mi jasno pokaže želi li da objavim svoje spoznaje. U roku od dvadeset i četiri sata nakon te molitve dogodile su se tri stvari: predsjednik Evangelical Free Church u Americi, A. T. Olson, zamolio me da objavim svoje rezultate. Predsjednik našega udruženja pastora zamolio me da napišem članak o ženama u vodstvu crkve. I u ruke mi je došao jedan članak Douglasa J. Mooa.[4] Ondje na str. 70 stoji da „sklonost žena da budu prevarene prije ih da sudjeluju u javnom poučavanju ... Postoje neke djelatnosti za koje žene po naravi nisu prikladne.“ Ti jasni odgovori na molitvu dali su mi slobodu da Moou odgovorim u jednom članku.[5] Bezbrojni su mi ljudi posvjedočili da su moji objavljeni radovi oslobodili žene za plodnu službu. K tome dolazi odobravanje učenjaka iz cijeloga svijeta i iz mnogih kršćanskih tradicija. Sve mi je to više nego jasno potvrdilo: Bog me doista vodio do objavljivanja.

Nakon pedeset godina istraživanja još nisam našao nijedno mjesto u izvornom tekstu Svetoga pisma koje ograničava službu žena. Moja su istraživanja ojačala moje pouzdanje da je Biblija nepogrešiva u svemu što uči. Biblija, a ne naša kultura, naš je autoritet.

2.2 Je li jednakost muškaraca i žena važna?

Mnogi ljudi nisu iznosili biblijske prigovore protiv ropstva jer su se bojali da bi to moglo podijeliti Crkvu. Ali Crkva sada priznaje da je bila strašna pogreška što se nije borila protiv ropstva. Zauzimamo se za pomirenje rasa i osuđujemo rasnu nepravdu. Bog traži pravednost i za žene. ***Bog se protivi povlašćivanju koje se krije u svakoj hijerarhiji spolova. I protivi se ugnjetavanju žena koje je ta hijerarhija tijekom povijesti prouzročila. Da, to dakle nije beznačajna tema. Važna je za evangelizaciju, za navještaj evanđelja i za napredovanje Kristova kraljevstva. Osim toga, utječe na to kako se s drugima ophodimo u ljubavi i poštovanju, osobito u braku.***

Ta je tema važna zato što je Biblija Božja riječ koja ima autoritet za sve ljude. Istina je vrijedna teškoga rada pomne analize. Netočni prijevodi Biblije i zavaravajuća tumačenja pojedinih odlomaka pridonijeli su zlostavljanju žena. To je, među ostalim, dovelo do toga da su milijuni ljudi okrenuli leđa Crkvi. Daljnji milijuni mrze Bibliju jer pogrešno misle da Biblija podjarmljuje žene. Mnogi primjeri žena koje su u Bibliji imale vodeće uloge dokazuju da Bog žene obdaruje za službu i uvodi ih u službu. Oni koji ograničavaju službu žena čine da Crkva osiromaši. Oni ograničavaju navještaj evanđelja, protive se tome da Duh

Sveti obdaruje i poziva žene te postupaju protivno mnogim načelima Pisma koja izražavaju ravnopravnost muškarca i žene.

3 Biblija uči jednakost[6] muškarca i žene

Je li Biblija u pitanju spolova nedosljedna? Mnogi vrlo ugledni evanđeoski učenjaci vjeruju da Biblija potvrđuje i jednakost spolova i rodne uloge te da između toga dvoga postoji napetost. Možemo li doći do jedinstvenoga biblijskog stajališta a da ne činimo nasilje nad biblijskim tekstom? Mora li se dobra egzegeza žrtvovati na oltaru sustavne teologije? Zasigurno dobra egzegeza i dobra sustavna teologija idu ruku pod ruku. Desetljećima sam se u molitvi hrvao s prividnim proturječjima tekstova o temi spolova i mogu iskreno reći da su sami biblijski tekstovi promijenili moje razumijevanje. Od stvaranja do novoga stvaranja biblijska poruka o spolovima u crkvi i u braku dosljedno potvrđuje jednakost muškarca i žene.

3.1 Žene u Starom zavjetu

3.1.1 Žena u stvaranju i nakon pada u grijeh

Knjiga postanka (Genesis) pokazuje: Bog je ljude stvorio kao spolove jednaka položaja, a ne pod vodstvom muškarca.[7] Ona uči da su muškarac i žena jednako stvoreni na Božju sliku i da zajedno imaju vlast nad zemljom (Post 1,26-27). Njihova se jednakost ne ograničava na njihov duhovni položaj pred Bogom, nego se proteže i na njihovu vlast nad zemljom. Bog je blagoslovio muškarca i ženu i oboje ih zadužio u 28. retku: „Plodite se i množite, napunite zemlju i podvrgnite je sebi; vladajte ... svim živim bićima što se miču po zemlji."

Ustroj pripovijesti o stvaranju doseže vrhunac u stvaranju žene, koja ispunjava muškarčevu potrebu za partnericom koja mu odgovara (2,18.20). Tekst opisuje da je žena stvorena kao muškarčev *ʿezer kĕnegĕdô*, doslovno prevedeno: „snaga koja mu odgovara". Nažalost, riječ *ʿezer* ovdje se često prevodi s „pomoćnik", što u engleskom ili njemačkom podrazumijeva podređenoga ili slugu. U Bibliji, međutim, *ʿezer* nikad ne znači „pomoćnik" u smislu „sluga", nego gotovo uvijek opisuje Boga kao spasitelja, snagu ili moć njegova naroda.[8] Mjerodavni rječnik biblijskoga hebrejskog jezika kao biblijska značenja riječi *ʿezer* navodi „pomoć, potpora, moć i snaga", ali ne „pomoćnik".[9] Triput *ʿezer* opisuje vojnog zaštitnika.[10] Kontekst nijednoga od tih mjesta ne dopušta zaključak da je Bog ili žena kao *ʿezer* podređen muškarcu.[11]

Druga riječ, *kĕnegĕdô*, sastoji se od *kĕ* (kao) + *negĕd* (pred) + *ô* (njim) i znači „kao pred njim". *Nāgîd*, imenica srodna s *negĕd*, označava osobu koja stoji sprijeda i znači „onaj koji je (od Jahve) proglašen vođom".[12] Kao i ʿezer, dakle i *kĕnegĕdô* prije označava nadređenoga ili jednakoga nego podređenoga. Ništa u izrazu *ʿezer kĕnegĕdô* u Post 2 ne upućuje na to da je Bog ženu stvorio kao muškarčevu podređenu pomoćnicu. Naprotiv: izraz ističe njezinu snagu. Ona je muškarčeva ravnopravna partnerica i spašava ga od samoće. Ona je njegov pandan: njegova družica i prijateljica, koja ga nadopunjuje u vršenju vlasti nad zemljom. Ona ga upotpunjuje kako bi zajedno bili plodni i mogli čuvati zemlju.

Ni inače izvještaj o stvaranju u Knjizi postanka nigdje ne daje muškarcu viši rang ili više autoriteta nego ženi.[13] Naprotiv: on dosljedno naglašava njihovu jednakost. Bog stvara ženu iz muškarčeva boka, a muškarac spoznaje: „Ta je napokon kost od mojih kostiju i meso od mojega mesa" (2,23), jer su iste tvari (2,21-23). „Otac i majka" spominju se jedno uz drugo bez razlike u rangu (2,24). U braku su „sjedinjeni" i „jedno tijelo" (2,24). Oboje su goli i ne osjećaju stida; dijele moralnu nevinost (2,25). Zajedno su isku-

šani i zajedno krše Božju zapovijed (3,6). Oboje spoznaju da su goli i šiju sebi pokrivala (3,7). Oboje se skrivaju pred Bogom (3,8). To pokazuje: oboje se stide što su bili neposlušni Bogu. Oboje prebacuju krivnju sa sebe (3,12-13). Bog se izravno obraća i jednom i drugom i najavljuje im konkretne posljedice njihova grijeha (3,9-13.16-19). Oboje su odgovorni za svoja djela. Post 2-3 dakle prikazuje jednakost spolova, a ne „poredak stvaranja“[14] koji muškarcima daje vlast nad ženama.

Prevlast muškarca nad ženom nije predviđena u Božjem izvornom naumu. Prvo spominjanje muškarčeve vladavine nalazi se u Post 3,16, gdje se ona označava kao izravna posljedica pada u grijeh: „On će vladati nad tobom.“ Čak i istaknuti zagovornici muške hijerarhije priznaju da to „nije propis o onome što bi trebalo biti“.[15] Kao i svaka druga posljedica pada, to je promjena nagore. Kako bi to uskladili sa svojom teorijom da je muškarac glava već od stvaranja, zagovornici hijerarhije tvrde: u Post 3,16 riječ je o uvođenju vladavine *bez ljubavi*, a ne o muškoj vladavini nad ženama općenito.[16] Tekst, međutim, ne kaže da je samo muška vladavina bez ljubavi posljedica pada u grijeh; on kaže da je sama muška vladavina posljedica pada u grijeh. U Post 3,16 stoji daleko najčešća riječ za „vladati“. Ona sama po sebi ne navodi na pomisao o lošoj vladavini. Ta se riječ upotrebljava čak i za Božju vladavinu, koja zasigurno nije loša vladavina! Dva velika rječnika biblijskoga hebrejskog jezika analiziraju svako pojavljivanje te riječi u Starom zavjetu i ne navode za nju nikakvo negativno značenje.[17] Ta riječ ne podrazumijeva lošu vladavinu, nego jednostavno znači „vladavina“. Budući da je vladavina muškarca nad ženom sama posljedica pada u grijeh, muškarac prije pada nije mogao vladati nad ženom. Čak i u najboljim okolnostima vladavina muškarca nad ženom ima praktičnu posljedicu: ženi se oduzima autoritet koji joj je Bog pri stvaranju dao jednako kao i muškarcu. Osim toga, mnogi su muškarci zbog svoje pale naravi iskoristili svoj položaj autoriteta da zlostavljaju žene. Krist, sjeme žene, za kojega je Bog obećao da će zmiji zgaziti glavu (Post 3,15), nadvladao je pad u grijeh.

Zato tragične posljedice pada u grijeh ne bismo trebali promicati, nego im se odupirati. Tu spada i vladavina muškarca nad ženom.

3.1.2 Žene u ostatku Staroga zavjeta

Stari zavjet slavi mnoge žene koje su vodile muškarce, među njima supruge i majke. Prikazuje žene koje su vodile s Božjim blagoslovom. Nigdje ne nagovješćuje da bi ih spol činio neprikladnima za to. Proročicu Mirjam Bog šalje da vodi Izraela (Mih 6,4; usp. Izl 15,20-21). Debora pripada sucima koje je „Gospodin podizao“ i koji su „izbavljali Izraela iz ruku njegovih neprijatelja“ (Suci 2,16.18; 4,10.14.24; 5,1-31), proročica i najviša predvodnica u cijelom Izraelu (4,4-5). Ona, supruga i majka (5,7), imala je ovlast zapovjediti Baraku, vojnom zapovjedniku Izraela: „Idi!“ (4,6.14), i on je otišao. Dobro su surađivali sa zajedničkim autoritetom: on kao vojni zapovjednik, ona kao vrhovna zapovjednica. Kraljica Estera imala je dovoljno utjecaja da prouzroči uništenje Hamanove kuće i 75.000 neprijatelja Židova (Est 7,1-10; 9,1-32). Zajedno s Mardokejem „pisala je sa svom odlučnošću … Esterina je zapovijed potvrdila te propise“ (9,29-32). Biblija slavi kraljicu od Sabe (1 Kr 10,1-13; 2 Ljet 9,1-12) i kraljicu Kaldeje (Dn 5,10-12). Hebrejska riječ za „kraljicu“ jednostavno je „kralj“ sa ženskim nastavkom. Samo tri osobe s naslovom izvedenim iz korijena riječi „kralj“ Biblija isključivo hvali i nikada ne kritizira: te tri žene. U zapisima o Judinim kraljevima uvijek se spominju ili imenom navode kraljice majke, to jest majke kraljeva (usp. Jr 13,18; 29,2; 2 Kr 24,15). Među njima su bile Bat-Šeba, koja je sjedila na prijestolju (1 Kr 2,17-19), Maaka (1 Kr 15,2.10.13) i Nehušta (2 Kr 24,8).

Kad je pronađena knjiga Zakona za koju se mislilo da je izgubljena, svećenici su o njoj pitali proročicu Huldu i podložili se njezinu duhovnom vodstvu. Izraelski vođe, uključujući kralja, starješine, proroke i narod, prihvatili su njezinu riječ kao Božju objavu (2 Kr 22,14-23,3; 2 Ljet 34,22-32). Izraelsko muško

vodstvo poslušalo je Božju riječ koju je izgovorila žena. To je pokrenulo vjerojatno najveće probuđenje u povijesti Izraela (2 Kr 22,14-23,25; 2 Ljet 34,29-35,19).

Nijedan jedini tekst Staroga zavjeta ne kaže da je Bog ženama dopustio takav politički ili religijski autoritet nad muškarcima samo zbog posebnih okolnosti. Ni ti se slučajevi nigdje ne opisuju kao iznimke od nekoga biblijskog načela. Doduše, dvije su vladarice Izraela bile zle: Atalija (2 Kr 11,1-3; 2 Ljet 22,10-12) i Izebela (1 Kr 18,4). No takva je bila i većina izraelskih kraljeva. Pismo ni njih ni bilo koju drugu predvodnicu Izraela ne kritizira s obrazloženjem da ženi ne pripada autoritet nad muškarcima. Umjesto toga Stari zavjet žene na religijskim i političkim vodećim položajima prikazuje kao nešto normalno.

Samo jedan važan društveni ili religijski vodeći položaj žene u Starom zavjetu nikada nisu imale: svećeničku službu. Razlog je očit: u nekim su poganskim kultovima svećenice bile povezane s prostitucijom ili kultnim spolnim obredima. To zabranjuje Pnz 23,18. Bog je svojemu narodu uvijek iznova zabranjivao da makar i ostavi dojam kako slijedi nemoralne običaje okolnih naroda.[18] Svećenice bi ostavljale upravo takav dojam. Starozavjetni ideal ipak je bio da cijeli izraelski narod bude „kraljevstvo svećenika i svet narod“ (Izl 19,6). Iz 61,6 najavljuje vrijeme u kojem će cijeli Božji narod biti svećenici: „Vi ćete se zvati svećenici Gospodnji, službenicima Boga našega zvat će vas.“ Bog je svećeništvo cijeloga svojeg naroda ostvario u novozavjetnoj Crkvi (1 Pt 2,9).

Starozavjetni proroci najavili su da je Bog ženama namijenio veću proročku ulogu. Mojsije je napisao: „Kad bi sav narod Gospodnji bili proroci i kad bi Gospodin na njih stavio svojega Duha!“ (Br 11,29). Joel je navijestio Božju nakanu: „Izlit ću svojega Duha na svako tijelo. Vaši sinovi i kćeri prorokovat će … I na svoje sluge, muškarce i žene, izlit ću u one dane svojega Duha“ (Jl 3,1-2), obećanje koje se ispunilo na Pedesetnicu (Dj 2,14-21).

Bog se ženama poslužio čak i za najveću od svih proročkih zadaća: po njima je izgovorio važne dijelove nadahnutoga Pisma. Tu spadaju pjesme Mirjam (Izl 15,21) i Debore (Suci 5,2-31) te Anina molitva (1 Sam 2,1-10). I u Novom zavjetu Bog je na taj način govorio po ženama: u Elizabetinoj pjesmi (Lk 1,25.42-45) i u Marijinu Magnificatu, prvom kršćanskom tumačenju Svetoga pisma (Lk 1,46-55). Bog dakle nipošto nije isključio žene iz vođenja muškaraca. Naprotiv: pozvao je žene i na svjetovne i na duhovne zadaće vodstva.

3.2 Isus i žene

Isus nam je svim svojim riječima i djelima dao primjer: prema ženama se odnosio kao prema jednakima muškarcima, nikad kao prema podređenima ili ograničenima u svojoj ulozi (Mt 12,49-50; 15,38; 25,31-46; Mk 3,34-35; Lk 8,21; 11,27-28). To što je prema ženama postupao kao prema ravnopravnima proturječilo je pravnim, društvenim i religijskim običajima njegova vremena. U pravnim pitanjima u kojima su prava žena bila ograničena, kao npr. kod preljuba i rastave, s muškarcima i ženama postupao je jednako. U društvu koje je žene smatralo manje inteligentnima i manje moralnima od muškaraca Isus je poštovao inteligenciju i duhovne sposobnosti žena. To pokazuju velike duhovne istine koje je najprije poučio žene, primjerice Samarijanku (Iv 4,10-26) i Martu (Iv 11,25-26).

U kulturi u kojoj se na vjersko obrazovanje žena gledalo s prijezirom Isus je poticao žene da postanu njegove učenice. Kad je, primjerice, Marija „sjedila do nogu Gospodinovih i slušala“ – držanje i položaj učenice –, Isus ju je podržao: „Marija je izabrala bolji dio, koji joj se neće oduzeti“ (Lk 10,38-42).[19] Općenito se drži da su se učenici u Isusovo vrijeme osposobljavali da prenose nauk nekog rabina i da su u

pravilu i sami postajali učitelji. Rabinovi učenici, međutim, uvijek su bili muškarci. Isus je poučavao i učenike i učenice. To upućuje na njegovu nakanu da i žene i muškarce učini učiteljima vjere.

Isus je, doduše, za izvorni krug dvanaestorice apostola izabrao samo muškarce. Oni su u ranoj Crkvi imali vrlo uglednu vodeću ulogu. Je li time isključio žene iz vodstva Crkve? Ne. Sam izbor muškaraca za apostole logično ne isključuje žene iz vodstva crkve ništa više nego što izbor slobodnih Židova za apostole isključuje pogane ili robove iz vodstva crkve. Uostalom, dva najutjecajnija vođe rane Crkve bili su Jakov, Isusov brat (Dj 15,13; Gal 1,19),[20] i Pavao. Nijedan od njih dvojice nije pripadao Dvanaestorici, a ipak su obojica bili apostoli – kao i jedna žena: Junija.[21] Zašto bi Dvanaestorica bila naše jedino mjerilo za vodstvo crkve kad su i drugi apostoli izvan kruga Dvanaestorice imali ključne položaje u vodstvu crkve?

Zašto je onda Isus za izvornih dvanaest apostola izabrao samo muškarce, a ne i žene? Novi zavjet ne navodi njegove razloge. No Isus je vjerojatno izabrao muškarce iz dva razloga: da ne izazove sablazan i da stvori simboličku podudarnost. Da je Isus vodio žene na noćna okupljanja, osobito u pustinji ili na mjesta poput Getsemanskog vrta, to bi izazvalo moralnu sumnju – ne samo prema Isusu, nego i prema Dvanaestorici, o čijem će poštenju Crkva ovisiti. Osim toga, to što je Isus postavio dvanaest slobodnih židovskih muškaraca odgovaralo je dvanaestorici Izraelovih sinova, odnosno dvanaest Izraelovih plemena i jačalo simboliku crkve kao „novoga, odnosno obnovljenog Izraela“. To što je Isus izabrao i učenice (vidi gore) pokazuje osim toga: izborom dvanaestorice apostola muškaraca nije htio isključiti žene iz vodstva crkve.

Isus nije ni spriječio žene da muškarcima navješćuju evanđelje. Prva kršćanska misionarka bila je jedna Samarijanka: „Mnogi su Samarijanci iz toga grada povjerovali u njega zbog riječi žene koja je svjedočila“ (Iv 4,39; usp. 4,28-42). Prva osoba koju je uskrsli Krist potražio bila je Marija Magdalena. Nju je zadužio da navijesti evanđelje o njegovu uskrsnuću i njegovu skorom uzašašću k Bogu Ocu (Iv 20,14-18). Budući da „apostol“ jednostavno znači „poslanik“, prikladno je reći da ju je Krist postavio za apostolicu apostolâ. Krist je vodstvo iznova odredio: kao ponizno vodstvo koje služi (npr. Iv 13,3-17). Takvo vodstvo u službi Kristu za žene je barem jednako prikladno kao i za muškarce.

3.3 Pavao i žene: zagovornik jednakosti

Pavao potvrđuje jednakost muškarca i žene na trostruk način: navodi žene kao suradnice koje rame uz rame s muškarcima stoje u službi. Zastupa mnoge teološke istine iz kojih slijedi jednakost muškaraca i žena. I izričito naglašava njihovu jednakost.

3.3.1 Pavlove potvrde žena u službi

U Rim 16,1-16 Pavao imenom pozdravlja mnoge osobe. Deset od njih naziva suradnicima u kršćanskoj službi. Sedam od tih deset osoba jesu žene: Feba, „đakonica crkve u Kenhreji“ (16,1) i „predstojnica[22] mnogih, pa i mene samoga“ (16,2); Junija, „ugledna među apostolima“ (16,7)[23]; Priska, „moja suradnica u Kristu Isusu“ (16,3; usp. Fil 4,3); te Marija, Trifena, Trifosa i Persida, koje su se „mnogo trudile u Gospodinu“ (16,6.12). U 1 Kor 16,16 Pavao poziva vjernike da se „podlažu svakom suradniku“. U 1 Sol 5,12 „oni koji se trude među vama“ nazivaju se „onima koji su vam predstojnici u Gospodinu i opominju vas“. Ne može se dovoljno naglasiti da Pavao te žene ne nabraja jednostavno kao vjernice, nego kao voditeljice u službi. Pavao u tom odlomku pozdravlja mnoge vjernike, ali samo deset osoba naziva voditeljima u službi, a sedam od njih jesu žene. Tri muškarca su Akvila, Andronik i Urban. Prva dvojica navode se zajedno sa svojim suprugama, što naglašava njihov zajednički autoritet. ***To što Pavao navodi***

tako velik udio žena među voditeljima neke javne zajednice jedinstveno je u cijeloj povijesti antičke grčke književnosti. To upućuje na to da su žene u ranoj Crkvi vodile u mjeri koja je za ondašnju kulturu bila neobična.

3.3.2 Iz Pavlove teologije slijedi jednakost muškarca i žene

Pavao potvrđuje da su muškarci i žene jednako „stvoreni na Božju sliku“ i „u Kristu“. Njima je povjerena vlast nad zemljom, i oboje su primili nalog pri stvaranju i Božji blagoslov. Mnoga načela njegove teologije nužno uključuju njihovu jednakost: vodstvo koje služi, „uzajamna podložnost“ u crkvi i braku, jedinstvo Kristova tijela, svećeništvo svih vjernika, darovi Duha za sve, sloboda u Kristu, posljednje vrijeme koje je već započelo, novo stvorenje i tvrdnja da u Kristu „nema razlike između muškarca i žene“.[24]

3.3.3 Pavlova izričita potvrda jednakosti muškarca i žene

Na dva mjesta (Gal 3,28 i 1 Kor 11,11) Pavao se izričito zalaže za to da su žene i muškarci u životu crkve ravnopravni.

U Gal 2,11-3,28 on naglašava: ako se s nekom društvenom skupinom u crkvi postupa nejednako – pa i sa skupinom žena –, to proturječi evanđelju. Osuđuje kršćane iz židovstva, među njima izričito i apostola Petra. Oni s kršćanima iz poganstva nisu postupali kao s jednakima i čak su odbijali jesti s njima. Pavao argumentira: kršćani svoj identitet otkupljenih imaju samo u Kristu. Zato proturječi evanđelju u crkvi dijeliti rang ili povlastice prema podrijetlu, imetku ili spolu: „Nema razlike između Židova i Grka, nema razlike između robova i slobodnih, nema razlike između muškaraca i žena, jer ste svi jedno u Kristu Isusu“. Sve su to društvene kategorije, a „u Kristu Isusu“ znači crkvu. Stoga se Gal 3,28 najočitije odnosi na društvene odnose u crkvi. Petar je sam kasnije postao uzor za to kako se pokajati za takvo nejednako postupanje prema vjernicima i promijeniti mišljenje: u 2 Pt 3,15-16 govori o „našem ljubljenom bratu Pavlu“ i potvrđuje mudrost „svih njegovih poslanica“ kao „Pisma“.

Neki kažu da je u tom odlomku riječ samo o tome tko može biti spašen i da se on ne odražava na život crkve. Ali oni krivo razumiju ono što odlomak kaže o spasenju i zanemaruju povijesni i kulturni kontekst te posljedice njegova izričaja.[25] ***Odlomak spasenje nerazdvojno povezuje s društvenim životom u crkvi.*** Kao u svim Pavlovim spisima, otkupljenje u Kristu ne može se odvojiti od života u Kristovu tijelu, Crkvi. Važan je i kulturni kontekst: Gal 3,28 odbacuje predodžbe koje je prenosila jedna svakodnevna židovska molitva. U njoj je molitelj zahvaljivao Bogu što se nije rodio kao poganin, rob ili žena. Jer te skupine nisu imale povlasticu proučavati Zakon. Kad Pavao odbacuje te razlike, iz toga slijedi suprotno: sve su te skupine u praktičnom životu crkve jednaka ranga – jer su sve jedno u Kristu.

Bliska usporednica s Gal 3,28 jest 1 Kor 11,11: „Ipak, u Gospodinu nije ni žena odvojena[26] od muškarca ni muškarac odvojen od žene.“ Pavao to kaže u kontekstu u kojem potvrđuje: žene mogu kao i muškarci voditi najvažnije djelatnosti na javnim okupljanjima crkve – molitvu (okomitu dimenziju bogoslužja) i proroštvo (vodoravnu dimenziju bogoslužja). Uvjet je samo da pritom ne dovode u pitanje ni brak ni kršćansku etiku.[27] Prema tome, tvrdnja da muškarci i žene „u Gospodinu“ nisu odvojeni vrijedi barem za te vodeće djelatnosti u crkvi. Prva riječ toga retka, „ipak“, u grčkom nagovješćuje da je rečenica koja slijedi najvažnija točka teksta. Pavao doduše za muškarce i žene traži različitu frizuru (11,14-15), kako se njihova kosa ne bi shvatila kao znak nemoralnosti. Ali njegova je najvažnija točka o javnom bogoslužju drugačija: on odlučno odbacuje svako odvajanje prema spolu u Kristu. Zato pozdravlja to što i muškarci i žene vode bogoslužje molitvom i proroštvom.

3.3.4 Pavlove potvrde jednakosti muža i žene

U 1 Kor 7, svojoj najopširnijoj raspravi o braku, Pavao u dvanaest različitih pitanja navodi za muža i ženu potpuno iste uvjete, mogućnosti, prava i dužnosti. U svakoj od tih točaka obraća se muškarcima i ženama kao ravnopravnima. Pavao opetovano upotrebljava simetrično uravnotežene izričaje kako bi naglasio tu jednakost. Sljedećih dvanaest tema to pokazuje: Pavao naglašava da muž i žena pripadaju jedno drugome (r. 2). Imaju uzajamna bračna prava (r. 3), uzajamnu vlast nad tijelom onoga drugoga (r. 4) i uzajamne spolne dužnosti (r. 5). Oboje se poziva da se ne rastaju i ne razvode (r. 10-13). Oboje posvećuju jedno drugo i svoju djecu (r. 14). Oboje su slobodni ako ih onaj drugi napusti (r. 15). Oboje mogu imati spasonosan utjecaj na onoga drugoga (r. 16). Oboje se smiju slobodno vjenčati (r. 28). Oboje se kao neoženjeni, odnosno neudani mogu usredotočiti na Krista (r. 32 i 34b) ili se kao vjenčani usredotočiti na to da ugode onome drugome (r. 33-34a i 34c). Pavao čak piše: „Muž nema vlasti nad svojim tijelom, nego žena“ (7,4). Richard Hays točno primjećuje koliko je to bilo revolucionarno: „Pavao nudi pogled na brak koji ruši sve dotadašnje obrasce: odnos u kojem su partneri jedno uz drugo vezani u uzajamnoj podložnosti.“[28]

Slično je u Ef 5,21-22: podložnost žene izričito je dio uzajamne podložnosti. Oboje se jedno drugome podlažu dobrovoljno i u ljubavi.[29] Pavao poziva i žene i muževe da jedno drugome daju prednost i da se brinu jedno za drugo. Krist je uzor svim vjernicima, i ženama i muževima (5,2). Što Pavao misli kad Krista naziva „glavom“, pokazuje u 23. retku: on „glavu“ s naglaskom izjednačuje sa „spasiteljem“ – „Krist je glava Crkve, on je spasitelj tijela.“

Što Krist čini kao „spasitelj“ (ili „izbavitelj“)? Pavao objašnjava: „Krist predaje sebe“ za Crkvu (5,25) te je „hrani i njeguje“ (5,29). To pokazuje: Pavao „glavu“ upotrebljava u uobičajenom grčkom značenju „izvor“. On ovdje cilja na Krista kao izvor ljubavi i opskrbe za Crkvu.[30] Pavao poziva muževe da kao „glava“ svojih žena slijede primjer Krista kao „glave“: trebaju ljubiti svoje žene, brinuti se za njih i cijeniti ih (5,25-29). Ta ljubav koja cijeni i hrani motivira podložnost žene – a ne hijerarhija autoriteta (5,23).

Biblija podupire to da žene vode kod kuće. Pavao muževe i žene u odnosu prema njihovoj djeci tretira jednako (Ef 6,1-2; Kol 3,20) i poziva žene da „upravljaju svojom kućom“ (doslovno: „da budu gospodarice kuće“, grčki: *oikodespoteo*, 1 Tim 5,14). Ako to nije vodstvo u kući, što je onda?

3.4 Pavao i žene: zagovornik patrijarhata?

Iako Pavao jednakost spolova potvrđuje na mnogo načina, uporno se održava predodžba da se on zalaže za vlast muškaraca u crkvi. Zašto zapravo? Ponajprije zbog popularnih tumačenja tek nekoliko mjesta: 1 Tim 2,12 („A ne dopuštam ženi poučavati niti vladati mužem“); 1 Tim 3 i Tit 1 (propisani su samo muški nadglednici); te 1 Kor 14,34-35 („Žene neka šute na sastancima“). Sljedeća analiza razotkriva pogreške uobičajenih tumačenja tih redaka i pokazuje da je Pavao dosljedan zagovornik jednakosti spolova.

3.4.1 1 Tim 2,12

Zabranjuje li 1 Tim 2,12 ženama poučavati ili vršiti autoritet nad muškarcima? Ne, zapravo ne. Pavao u 1 Tim 2,11-12 piše: „Neka žene uče u svoj podložnosti. Ne dopuštam da žena poučava i [u vezi s time] prisvaja sebi autoritet nad muškarcem.“[31] Gramatički se zabrana odnosi na tadašnje stanje. Ništa u tekstu ne kaže da ona treba vrijediti općenito. Glagol u izričaju „ne dopuštam“ prije govori u prilog zabrani koja vrijedi sada nego općoj zabrani – osobito u tom gramatičkom obliku: prvo lice, prezent, indikativ.

Rječnik BDAG[32] (str. 150) određuje značenje ključnoga glagola kao „prisvojiti sebi položaj samostalnog autoriteta“. U New International Version (revizija iz 2011.) on je točno preveden s „***prisvajati si autoritet***“. Gdje god je taj glagol potvrđen u značenju „prisvajati si autoritet“, uvijek je riječ o neovlaštenom posezanju za autoritetom. U ovom se retku ne upotrebljava standardna novozavjetna riječ za „vršiti autoritet“. Čak ni najvažnija knjiga zagovornika hijerarhije u svojem istraživanju te ključne riječi za Pavlovo vrijeme ne navodi kao moguće značenje ni „vršiti autoritet“ ni „imati autoritet“ – ali zato navodi „prisvajati si autoritet“.[33] Prema tome, Pavao ženama ne zabranjuje vršiti autoritet nad muškarcima. Naprotiv, on ženama zabranjuje da neovlašteno prisvajaju sebi autoritet nad muškarcem. Povod je kriza koja traje zbog krivih nauka u Efezu.

Pavao dakle ne zabranjuje dvije stvari – da žene poučavaju i da prisvajaju sebi autoritet nad muškarcima. On zabranjuje samo jedno: da žene prisvajaju sebi autoritet da poučavaju muškarce. U tom retku grčki *oude* povezuje dva elementa, „poučavati“ i „prisvajati si autoritet“, kako bi izrazio jednu jedinu misao. To je za Pavlovu uporabu toga veznika tipično.[34] Ali zašto Pavao na tom mjestu ženama zabranjuje da prisvajaju sebi autoritet da poučavaju muškarce? On navodi dva razloga.

Prvo: kad su žene bez ovlaštenja crkve prisvajale sebi autoritet da poučavaju muškarce, to je bilo nepoštovanje prema muškarcima. A njih su trebale poštovati, jer je muškarac izvor iz kojega žena potječe (2,13; usp. 1 Kor 11,8.11-12).

Drugo, krivi su učitelji neke žene zaveli tako da su slijedile Sotonu (2,14; usp. 5,13-15). Pavao je već bio zabranio krivim učiteljima da neovlašteno poučavaju (1,3). Ovdje na sličan način ograničava žene. One su ***jedina skupina za koju Pavao kaže da su je krivi učitelji zaveli.***

U 1 Tim 2,12 Pavao ženama u Efezu poput Priscile (koja je prema 2 Tim 4,19 bila u Efezu) ***ne*** zabranjuje da preuzmu propisno prenesen ili priznat autoritet. Uostalom, Djela apostolska s priznanjem spominju da je ona Apolonu „točnije izložila Božji put“ (Dj 18,26). Luka i Pavao predstavljaju bračni par prema grčkom običaju tako da muževo ime stoji prvo: Akvila i Priscila (Dj 18,2; 1 Kor 16,19). Ali u svakom odlomku o njihovoj djelatnoj službi oni – protivno grčkom običaju – navode Priscilu prvu (Dj 18,18.26; Rim 16,3). Zbog toga je gotovo sigurno da je ona imala važnu, ako ne i prevladavajuću ulogu u njihovoj zajedničkoj službi. Stoga ne iznenađuje što Pavao u svoja dva najduža popisa suradnika (2 Tim 4,19-21 i Rim 16,1-16) prvu pozdravlja Prisku. Pritom je naziva oblikom njezina imena koji izražava više poštovanja i kojim se uvijek služi. Slično je s Febom. Ona je kao Pavlova izaslanica donijela Poslanicu Rimljanima (Rim 16,1-2). Stoga je naravno odgovarala i na pitanja rimskih kršćana o toj poslanici. Bila je tako prva tumačica poslanice i pritom je poučavala i odrasle muškarce. ***Sve to pokazuje: 1 Tim 2,12 nipošto ne može ženama poput Priscile i Febe, koje su imale priznat autoritet, zabraniti da poučavaju muškarce. Taj redak samo zabranjuje ženama bez priznatog autoriteta da prisvajaju sebi autoritet da poučavaju muškarca.***

3.4.2 Uvjeti za nadglednike: 1 Tim 3 i Tit 1

Propisuje li Pavao da svi nadglednici moraju biti muškarci? Naprotiv: Pavao potiče svakog vjernika da teži za time da bude nadglednik: „Vjerna je riječ: tko god teži za time da bude nadglednik, teži za plemenitom zadaćom“ (1 Tim 3,1). ***U grčkom je „tko god“ (svatko) riječ neutralna s obzirom na spol. To znači: vrata su otvorena ženama jednako kao i muškarcima.*** Bi li Pavao poticao žene da teže za službom koja im je zabranjena? Pavao jasno pokazuje da „svatko“ dosljedno ostaje subjekt: on ponavlja „svatko“ u 5. retku, a i u usporednom popisu uvjeta za nadglednike u Tit 1,6 subjekt je „svatko“. ***Za raz-***

liku od toga kako to prenosi većina prijevoda, u grčkom tekstu uvjeta za voditelje crkve u 1 Tim 3,1-13 i Tit 1,5-9 nema nijedne muške zamjenice.

A što s tim da nadglednici prema 1 Tim 3,2.12 i Tit 1,6 trebaju biti „suprug jedne žene“? Doslovno u grčkom stoji „muž jedne žene“. U tom tekstu ne stoji samo „muž“, nego „muž jedne žene“. Cijeli izraz mora se razumjeti kao ustaljeni izraz. Neki inzistiraju na tome da se izdvoji jedna riječ „muž“ i samovoljno istrgne iz konteksta. Iz toga izvode novi uvjet: svaki nadglednik mora biti „muž“. To je jednako besmisleno kao tvrdnja: budući da je „bijeg s mjesta nesreće“ kazneno djelo, i „bijeg“ mora biti kazneno djelo. Većina učenjaka, uključujući zagovornike hijerarhije, razumije „muž jedne žene“ tako da su poligamisti ili spolno nevjerni muškarci isključeni iz zadaće nadglednika.[35]

Ipak neki inzistiraju na tome da to mjesto dodatno isključuje i žene. Ali u taj se ustaljeni izraz ne smije učitavati dvostruko značenje: s jedne strane isključenje poligamista, s druge strane opći zahtjev da nadglednici moraju biti muškarci. To nije opravdano. Istom logikom većina drugih Pavlovih uvjeta za nadglednike koji se sastoje od više riječi postala bi apsurdna. Moraju li svi nadglednici imati „vlastito kućanstvo“ s robovima i više „djece“ koja su dovoljno stara da „vjeruju“ i da „sa svom ozbiljnošću“ budu podložna? ***Budući da se u 1 Tim 3,11 navode uvjeti za žene đakone, isti izraz „muž jedne žene“ u uvjetima za đakone u 3,12 ne može isključivati žene.*** Stoga je samovoljno i neopravdano u „muž jedne žene“ učitavati zahtjev da nadglednici moraju biti muškoga spola.[36]

U grčkom je jednostavno uobičajeno upotrebljavati gramatički muške oblike kad se misli na skupinu muškaraca i žena.[37] Jedan izvrstan pastor i profesor koji podupire patrijarhat utvrđuje: u cijeloj Bibliji zabrane upućene muškarcima u pravilu vrijede i za žene. On objašnjava: „Kao što je općenito priznato, … norme koje se služe izričajem usmjerenim na muškarce općenito bi trebalo tumačiti tako da uključuju oba spola – ako tome ništa drugo ne proturječi.“[38] Isusovo tumačenje Pnz 24 u Mk 10,12 to potvrđuje. Načelo monogamije koje se izražava u „muž jedne žene“ vrijedi za muškarce i žene jednako, baš kao što „ne poželi žene bližnjega svojega“ (Izl 20,17) jednako vrijedi za muškarca ili ženu koji poželi bračnog druga svojega bližnjega. Stoga je najtočniji i najdoslovniji prijevod izraza „muž jedne žene“ – „***monogaman***“. Taj prijevod najbolje izražava da muški oblici u grčkom obično uključuju oba spola. I pogađa prirodno značenje toga ustaljenog izraza u 12. retku.

3.4.3 1 Kor 14,34-35

1 Tim 2 dakle ne zabranjuje svim ženama poučavati ili vršiti autoritet nad muškarcima, a 1 Tim 3 i Tit 1 ne zabranjuju ženama da budu starješine. Ali zapovijeda li 1 Kor 14,34-35 ženama da šute u crkvi? Da. Zapravo je to jedina zapovijed u cijeloj Bibliji da žene trebaju šutjeti. Jasna tvrdnja tih redaka ponavlja se triput – s najvećim mogućim naglaskom: „Žene neka šute na sastancima, jer im nije dopušteno govoriti ... sramota je za ženu govoriti na sastanku.“ 35. redak čak i uglednoj ženi, supruzi, zabranjuje najopravdaniji oblik u kojem žena može govoriti u crkvi: postavljati pitanja jer želi nešto naučiti. Time je jasno: zabrana vrijedi za svaki govor svih žena na javnim okupljanjima crkve. To nije tek ograničeno suženje. To je odgovaralo uobičajenom shvaćanju antičkoga svijeta, kakvo je bilo rašireno kod Židova, Grka i Rimljana.[39] Ali kako Pavao može biti dosljedan zagovornik jednakosti spolova ako je dao tu zapovijed? Čini li to Pavla – i samu Bibliju – nedosljednima ili proturječnima?

Ti reci učenjacima već stoljećima zadaju zagonetke, još ranim crkvenim ocima. Jer izričito proturječe tvrdnjama u istom poglavlju da „svi“ smiju poučavati i prorokovati (r. 5, 24, 26, 31, usp. 39). Proturječe i 11,5-6, gdje Pavao potvrđuje da žene prorokuju – a da i ne govorimo o tome da se Pavao i inače zalaže za jednakost spolova. Zagonetni su i zato što je uporaba izraza „Zakon“ (14,34) iznimka. Svagdje drug-

dje gdje Pavao navodi „Zakon“, citira Stari zavjet – ali ovdje ne. ***Suprotno onome što tvrdi 34. redak, starozavjetni Zakon nigdje ne zapovijeda ženama da se na bogoslužnim okupljanjima podlažu, a kamoli da šute. Naprotiv: više puta potiče žene da javno navješćuju Božju riječ.*** Tako, primjerice, u Ps 68,12 (prema brojenju u hebrejskom tekstu) stoji: „Gospodin je objavio riječ; žena koje je navješćuju veliko je mnoštvo.“ Budući da 1 Kor 14,34-35 proturječi biblijskom nauku u svojem neposrednom kontekstu i na drugim mjestima, neograničena zabrana ženama da govore u crkvi zbunjivala je čitatelje gotovo dvije tisuće godina.

Mnogi učenjaci smatraju 1 Kor 14,34-35 Pavlovom zapovijedi. Kako bi Pavla (i Bibliju) oslobodili proturječja, predložili su obilje tumačenja koja bi trebala ograničiti trostruki zahtjev za šutnjom. Svako od njih proturječi jasnom značenju teksta. Pokušavaju zabranjeni govor ograničiti na određenu vrstu govora, kao npr. na prosuđivanje proroštava, ometajuće brbljanje, govorenje jezicima, poučavanje ili proroštvo. Ta uska tumačenja ne odgovaraju širokom značenju riječi „šutjeti“ i „govoriti“, koje u tekstu stoje bez ikakva ograničenja. Ne odgovaraju ni primjeru zabranjenoga govora navedenom u 35. retku: ženama koje postavljaju pitanja jer žele nešto naučiti. Upravo tu vrstu govora, koju 35. redak izričito zabranjuje, uska tumačenja dopuštaju! Prema tome, značenje riječi „govoriti“ ne smije se ograničiti na stvari poput prosuđivanja proroštava, ometajućeg brbljanja, govorenja jezicima, poučavanja ili proroštva. ***Osim toga, svaki pokušaj da se zabranjeni govor ograniči proturječi trostrukom (i time najvećem mogućem) neograničenom zahtjevu za šutnjom u tom odlomku.***

Svi pokušaji da se zabranjeni govor ograniči dakle propadaju. Kako se onda reci 34-35 mogu uskladiti s time što Pavao u istom poglavlju i u 11. poglavlju više puta potvrđuje da žene smiju prorokovati, i s time što se i inače zalaže za jednakost spolova? Najbolji odgovor proizlazi iz otkrića da ti reci izvorno nisu pripadali svojem sadašnjem mjestu iza 33. retka. To proizlazi iz najranijih rukopisa. U svim grčkim rukopisima „zapadnoga“ teksta reci 34-35 stoje iza 40. retka.[40] U ostalim rukopisima stoje iza 33. retka. Za pisara bi bilo posve netipično i neuobičajeno da te retke premjesti s mjesta iza 33. retka na mjesto iza 40. retka ili obrnuto.

Ni u jednom rukopisu Pavlovih poslanica neki odlomak usporedive duljine nije bez vidljivog razloga premješten tako daleko. Uobičajeno je, naprotiv, bilo sljedeće: kad bi pisar primijetio da je pri prepisivanju nehotice izostavio riječ ili rečenicu, dopisao bi tekst na rubu. U Codexu Vaticanusu postoji, primjerice, dvadeset mjesta na kojima u Evanđelju po Mateju na rubu stoji tekst pisan starim uncijalnim pismom. Jednako je uobičajen bio i drugi korak: tko je prepisivao neki novozavjetni rukopis, tekst koji je zatekao na rubu umetnuo je u glavni tekst ondje gdje je po njegovu mišljenju najbolje pristajao. Tako i danas tajnica koja iznova pretipkava ispravljeno pismo prenosi bilješke s ruba u tekst pisma. Taj običaj potvrđuje izdanje Nestle-Aland 28: sedamnaest od tih dvadeset rubnih tekstova Vaticanusa stoji u praktički svim sačuvanim rukopisima Evanđelja po Mateju u glavnom tekstu. Takozvana vjerojatnost prijepisa – dakle pitanje što je prepisivač najvjerojatnije učinio – stoga govori u prilog sljedećemu: netko je zapovijed da žene trebaju šutjeti najprije napisao na rub nekog rukopisa. Kasniji su je prepisivači zatim umetnuli u tekst ili iza 33. ili iza 40. retka.[41] Napokon, već zdrav razum kaže da je nešto uobičajeno vjerojatnije od nečega tako neuobičajenog za što ne postoji nijedan drugi primjer.

Budući da je riječ o rubnom tekstu, njegovo značenje ne određuje kontekst, a njegovu je svrhu teže prepoznati. Osobito ne znamo izriče li taj tekst na rubu nešto što Pavao potvrđuje ili nešto što niječe. Zbog toga je on po svojoj naravi manje čvrst temelj za teološke ili praktične argumente. ***Možda je riječ o lažnom proroštvu koje je Pavao imao na umu kad je u neposrednom kontekstu govorio o „nekome tko misli da je prorok“ (r. 37).*** Nije vjerojatno da je Pavao 14,34-35 vlastitom rukom napisao na rub. Jer

s njegovim krupnim rukopisom običan rub ne bi primio toliko teksta (Gal 6,11; 2 Sol 3,17). Doduše, mogao je svojemu pisaru naložiti da tekst napiše na rub. Tada je vladao premoćan kulturni konsenzus: žene ne bi smjele govoriti u javnosti. Zato je gotovo svaki čitatelj mogao napisati retke 34-35 na rub. Time bi htio spriječiti da Pavlov ponovljeni poziv da svi prorokuju vrijedi i za žene. Tko je te riječi napisao na rub, zašto i kada, možemo samo nagađati. Stoga je dvojbeno potječu li od Pavla – i, ako da, slaže li se on s njima ili ih odbacuje. ***Zato se ta zapovijed da žene u crkvi moraju šutjeti ne bi smjela upotrebljavati za utemeljenje normativne teologije ili crkvene prakse. Zapravo bi za prijevode Biblije bilo najsmislenije tu rubnu bilješku staviti ondje gdje gotovo sigurno ima svoje podrijetlo: na rub, ponajbolje u bilješku ispod teksta.***

Neki se možda prepadnu kad čuju da bi te retke trebalo staviti na rub. Boje se da bi to moglo potkopati povjerenje u pouzdanost predanoga teksta. Ta je bojazan ipak neutemeljena. 1 Kor 14,34-35 jedinstven je slučaj – jedino mjesto u Pavlovim poslanicama na kojem se tako velik blok teksta u različitim rukopisima pojavljuje na mjestima tako udaljenima jedno od drugoga, a da za to nema uvjerljivog objašnjenja. Rukopisni dokazi koji ovdje govore u prilog rubnom tekstu stoga ne opravdavaju da se bilo koji drugi odlomak Svetoga pisma također svrsta u rubne tekstove.

Većina učenjaka koji se drže nepogrešivosti Svetoga pisma[42] smatra da neki odlomci izvorno nisu stajali u tekstu, iako su tiskani u mnogim Biblijama. Pitanje dakle nije treba li ikada retke staviti na rub, nego je li to u ovom posebnom slučaju opravdano učiniti. Čak i zagovornici hijerarhije priznaju da neki odlomci – pa i dulji – ne pripadaju izvornom tekstu. Među njih se ubraja, primjerice, pripovijest o ženi uhvaćenoj u preljubu (Iv 7,53-8,11).[43] Zapovijed da žene u crkvi trebaju šutjeti pokazuje mnogo zajedničkih obilježja s Iv 7,53-8,11, koja upućuju na to da ni ona ne pripada tekstu.[44] Za pretpostavku da je odlomak o šutnji žena dodan kasnije postoji čak još više jasnih dokaza nego za pripovijest o preljubnici.[45] S obzirom na sve te dokaze jedva da iznenađuje što prema J. A. Fitzmyeru ***„većina današnjih tumača“ smatra 1 Kor 14,34-35 kasnijim dodatkom. Među njih se ubrajaju i vodeći evanđeoski tekstualni kritičari poput Gordona Feeja***.[46]

Možda je Pavao ipak naložio svojemu pisaru da retke 34-35 napiše na rub. Tada proturječja između tih redaka i njegova nauka pokazuju: to je vjerojatno učinio kako bi zabilježio sadržaj lažnoga proroštva koje je imao na umu u ukorima koji neposredno slijede u recima 36-37: „Je li od vas izišla riječ Božja?“ i „Ako tko misli da je prorok ili nadahnut, neka zna da je ono što vam pišem Gospodnja zapovijed“. Tko god da je tekst napisao i zašto: 1 Kor 14,34-35 s vjerojatnošću koja graniči sa sigurnošću najprije je napisan na rub. I vrlo je vjerojatno kasniji dodatak nekoga drugog, a ne Pavla. Zato je to mjesto dvojben temelj za to da se ženama zabrani govoriti u crkvi.

3.5 Zaključak

Tvrdnje Svetoga pisma o jednakosti muškaraca i žena i tvrdnje o ženama koje je Bog pozvao da uz muškarce ili nad njima vrše autoritet jasne su i brojne. Tko ih sve pokušava zanijekati, sliči čovjeku kojega je zahvatila lavina, a on misli: „Izbjeći ću svaku stijenu i svaku grudu snijega, jednu po jednu. Nijedna me neće pogoditi.“ Lavini kao cjelini ne može se umaknuti. Jednako se tako ne može izbjeći ono što Sveto pismo u cjelini govori o jednakom položaju i autoritetu muškaraca i žena koji je dao Bog. Biblija uči i muškarce i žene da vrše autoritet u poniznosti, onako kako ih Duh vodi i kako je Krist zapovjedio. Biblijski dokazi za jednakost muškaraca i žena u životu crkve neosporni su. Ta se jednakost ne pokazuje samo na gore razmotrenim mjestima koja izričito govore o ženama. Ona prožima svako mjesto s „jedni drugima“ i praktički svaku zapovijed i svako ohrabrenje u Bibliji. Njezine tvrdnje i priče vrijede za sve

nas, a Bog želi da po njima živimo svim srcem i bez zadrške – bez straha da ćemo prijeći neku ljudsku granicu za uloge spolova koja je biblijskom nauku strana.

Autor

PHILIP B. PAYNE, doktor znanosti (PhD) iz Novog zavjeta, Sveučilište u Cambridgeu, poznat je po svojim istraživanjima tekstualne kritike Novog zavjeta i Isusovih prispodoba te po svojoj knjizi *Man and Woman, One in Christ* (Zondervan, 2009). Predavao je na području Novog zavjeta na sljedećim visokim učilištima: University of Cambridge, Trinity Evangelical Divinity School, Gordon-Conwell Theological Seminary, Bethel Seminary i Fuller Seminary Northwest.

4 Preporučene knjige

4.1 Knjige na njemačkom

Neke se knjige (trenutačno) mogu nabaviti samo u antikvarijatima.

Bielefeld, Frauke. Die Sache mit der Rippe: Die himmlische Idee von den Geschlechtern. Asslar, 2007.

Bushnell, Katharine C. Wach auf Eva! Erkenne die biblische Wahrheit von Gottes ursprünglicher und unveränderter Absicht der vollen Gleichstellung der Frau. Narudžbe: christian@rvbeese.de

Cunningham, Loren i David Joel Hamilton. Warum nicht! Frauen in christlich-kirchlichen Führungspositionen. Altensteig, 2014.

Haubeck, Wilfrid i Wolfgang Heinrichs (ur.). Pastorinnen: Aspekte zu einem aktuellen Thema. Theologische Impulse. Witten: Bundes-Verlag, 2008.

Krüger, Hartmut. Frauen im Pietismus: Ihr Dienst – ihre Verantwortung – ihr Einfluss. Marburg: Francke, 2005.

Ronsdorf, Hans-Jörg. Frauen, vergebt uns! Was wir Männer wiedergutmachen müssen. Zur Rolle von Frau und Mann. (*Žene, oprostite nam! Što mi muškarci moramo ispraviti*.) 4. izd. 2023. www.hans-joerg-ronsdorf.de

Schirrmacher, Thomas. Paulus im Kampf gegen den Schleier. Nürnberg: VTR, 2002.

Schmalenbach, Hanna-Maria. Frausein zur Ehre Gottes – im Kontext verschiedener Kulturen. Schwarzenfeld: Neufeld, 2007.

Wunderli, Armin. „Ihm gegenüber“: Gleichberechtigung in der Kirche und was die Bibel dazu (nicht) sagt. KSH.Digital, 2022.

4.2 Članci na njemačkom

Jantsch, Torsten. „Die Frau soll Kontrolle über ihren Kopf ausüben (1Kor 11,10). Zum historischen, kulturellen und religiösen Hintergrund von 1Kor 11,2–16“. Str. 97–144 u: *Frauen, Männer, Engel: Perspektiven zu 1Kor 11,2–16*. Ur. Torsten Jantsch. Biblisch-Theologische Studien 152. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 2015.

Herter, H. „Effeminatus“. Stup. 620–650 u sv. 4 (1959) djela *Reallexikon für Antike und Christentum: Sachwörterbuch zur Auseinandersetzung des Christentums mit der antiken Welt*. *RAC.* 31 sv. Stuttgart: Anton Hiersemann, 1950–2021.

4.3 Knjige na engleskom

Barr, Beth Allison. *The Making of Biblical Womanhood: How the Subjugation of Women Became Gospel Truth*. Grand Rapids, MI: Baker, 2021.

Bartlett, Andrew. *Men and Women in Christ: Fresh Light from the Biblical Texts.* London: Inter-Varsity, 2019.

Bird, Michael F. *Bourgeois Babes, Bossy Wives, and Bobby Haircuts: A Case for Gender Equality in Ministry*. Fresh Perspectives on Women in Ministry. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2012.

Clouse, Bonnidell, and Robert G. Clouse, eds. *Women in Ministry: Four Views.* With contributions from Robert D. Culver, Susan Foh, Walter Liefeld & Alvera Mickelsen. Downers Grove, IL: InterVarsity, 1989.

Dale, Felicity. *The Black Swan Effect: A Response to Gender Hierarchy in the Church*. n.p.: Kingdom Heart, 2014.

Epp, Eldon Jay. *Junia: The First Woman Apostle*. Minneapolis, MN: Fortress, 2005.

Fee, Gordon D. *The First Epistle to the Corinthians*. NICNT. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1987, rev. ed. 2014.

Giles, Kevin. *Jesus and the Father: Modern Evangelicals Reinvent the Doctrine of the Trinity*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2006.

Gupta, Nijay K. *Tell Her Story: How Women Led, Taught, and Ministered in the Early Church*. Downers Grove, IL: InterVarsity, 2023.

Hill, Graham Joseph. *Holding Up Half the Sky: A Biblical Case for Women Leading and Teaching in the Church.* Eugene, OR: Cascade Books, 2020.

Lee, Dorothy A. *The Ministry of Women in the New Testament: Reclaiming the Biblical Vision for Church Leadership*. Grand Rapids, MI: Baker, 2021.

McKnight, Scot. *The Blue Parakeet: Rethinking How You Read the Bible*. 2nd ed. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2018.

Mickelsen, Alvera, ed. *Women, Authority & the Bible.* Downers Grove, IL: InterVarsity, 1986.

Osiek, Carolyn and Margaret Y. MacDonald with Janet H. Tulloch. *A Woman's Place: House Churches in Earliest Christianity*. Minneapolis, MN: Fortress, 2006.

Peppiatt, Lucy. *Rediscovering Scripture's Vision for Women: Fresh Perspectives on Disputed Texts*. Downers Grove, IL: IVP Academic, 2019.

Peppiatt, Lucy. *Women and Worship at Corinth: Paul's Rhetorical Arguments in 1 Corinthians*. Eugene, OR: Cascade Books, 2015.

Payne, Philip B. *The Bible vs. Biblical Womanhood: How God's Word Consistently Affirms Gender Equality*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2023. 249 pages.

Payne, Philip B. *Man and Woman, One in Christ: An Exegetical and Theological Study of Paul's Letters.* Grand Rapids, MI: Zondervan, 2009. 511 pages.

Payne, Philip B., and Vince Huffaker. *Why Can't Women Do That? Breaking Down the Reasons Churches Put Men in Charge*. Boulder, CO: Vinati Press, 2021. 175 pages.

Pierce, Ronald W., Cynthia Long Westfall, and Christa L. McKirland, eds. *Discovering Biblical Equality: Biblical, Theological, Cultural & Practical Perspectives*. 3rd ed. Downers Grove, IL: IVP Academic, 2021.

Williams, Terran. *How God Sees Women: The End of Patriarchy*. Cape Town, South Africa: Spiritual Bakery, 2022.

Witherington, Ben, III. *Women and the Genesis of Christianity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Witt, William G. Icons of Christ: *A Biblical and Systematic Theology for Women's Ordination*. Waco, TX: Baylor University Press, 2020.

4.4 Članci na engleskom

Davids, Peter H. "A Silent Witness in Marriage." Pages 224–238 in *Discovering Biblical Equality: Complementarity Without Hierarchy*. Edited by Ronald W. Pierce and Rebecca Merrill Groothuis. Downers Grove, IL: InterVarsity, 2004.

Giles, Kevin. "The Genesis of Confusion: How 'Complementarians' Have Corrupted Communication." *Priscilla Papers* 29, 1 (2015): 22–29.

Hugenberger, Gordon P. "Women in Church Office: Hermeneutics or Exegesis? A Survey of Approaches to 1 Tim 2:8–15." *Journal of the Evangelical Theological Society* 35, 3 (September 1992): 341–360.

Kroeger, Catherine Clark. "The Classical Concept of *Head* as 'Source'." Pages 267–283 in Gretchen Gaebelein Hull, *Equal to Serve: Women and Men in the Church and Home.* Old Tappan, NJ: Revell, 1987.

Payne, Philip B. "1 Tim 2.12 and the Use of οὐδέ to Combine Two Elements to Express a Single Idea." *New Testament Studies* 54, 2 (2008): 235–253. https://www.pbpayne.com/wp-admin/Payne2008NTS-oude1Tim2_12.pdf

Payne, Philip B. "The Authenticity of the Parable of the Sower and its Interpretation." Pages 163–207 in *Gospel Perspectives: Studies of History and Tradition in the Four Gospels*. Edited by R. T. France and David Wenham. Sheffield: JSOT, 1980.

Payne, Philip B. "The Authenticity of the Parables of Jesus." Pages 329–344 in *Gospel Perspectives II*. Edited by R. T. France and David Wenham. Sheffield: JSOT, 1981.

Payne, Philip B. "A Critique of Thomas R. Schreiner's Review of Man and Woman, One in Christ." https://www.pbpayne.com/a-critique-of-thomas-r-schreiners-review-of-man-and-woman-one-in-christ/

Payne, Philip B. "Critique of Vaticanus Distigme-obelos Denials." https://www.pbpayne.com/critique-of-vaticanus-distigmeobelos-denials/

Payne, Philip B. "Fuldensis, Sigla for Variants in Vaticanus, and 1 Cor 14.34–5." *New Testament Studies* 41 (1995): 240–262. https://www.pbpayne.com/wp-admin/Payne1995NTSFuldensis.pdf manuscript photographs https://www.pbpayne.com/wp-content/uploads/2023/03/Fuldensis-1-Cor-14–15-photosscaled.jpeg https://www.pbpayne.com/wp-content/uploads/2023/03/Vaticanus-1-Cor-14.33–36-Jn-7.52-8.12–13-photos-scaled.jpeg

Payne, Philip B. "The Interpretation of 1 Timothy 2:11–15: A Surrejoinder." Pages 96–115 in Part II of *What Does the Scripture Teach About the Ordination of Women?* A study commissioned by the Committee on Ministerial Standing. Minneapolis, MN: The Evangelical Free Church of America, 1986. https://www.pbpayne.com/wp-content/uploads/2020/07/Payne-Moo-Surrejoinder-EFCA-Ministerial.pdf

Payne, Philip B. "Is 1 Corinthians 14:34–35 a Marginal Comment or a Quotation? A Response to Kirk MacGregor." *Priscilla Papers* 33, 2 (Spring 2019): 24–30. https://www.pbpayne.com/wp-content/uploads/2021/10/Is-1-Cor-14.34-35-Marginal-Comment-or-Quotation.pdf

Payne, Philip B. “Libertarian Women in Ephesus: A Response to Douglas J. Moo’s Article, ‘1 Timothy 2:11–15: Meaning and Significance.’ ” *Trinity Journal* 2 (1981): 169–197.

Payne, Philip B. “Ms. 88 as Evidence for a Text Without 1 Cor 14.34–5.” *New Testament Studies* 44 (1998): 152–158. https://www.pbpayne.com/wp-admin/Payne1998NTSMS88.pdf

Payne, Philip B. “Οὐδέ Combining Two Elements to Convey a Single Idea and 1 Timothy 2:12: Further Insights.” Pages 24–34 in *Missing Voices*. Minneapolis: CBE International, 2015. https://www.pbpayne.com/wp-content/uploads/2015/07/Payne-OUDE-CBE-ETS-final.pdf

Payne, Philip B. “The Seeming Inconsistency of the Interpretation of the Parable of the Sower.” *New Testament Studies* 26 (1979–1980): 564–568.

Payne, Philip B. “The Text-Critical Function of the Umlauts in Vaticanus, with Special Attention to 1 Corinthians 14.34–35: A Response to J. Edward Miller.” *Journal for the Study of the New Testament* 27, 1 (2004): 105–112.

Payne, Philip B. “Vaticanus Distigme-obelos Symbols Marking Added Text Including 1 Corinthians 14.34–5.” *New Testament Studies* 63, 4 (October 2017): 604–625. https://www.cambridge.org/core/journals/new-testament-studies/article/vaticanus-distigmeobelos-symbols-markingadded-text-including-1-corinthians-14345/A5FC01A6E14A2A1CF1F514A9BF93C581

Payne, Philip B. “What About Headship? From Hierarchy to Equality.” Pages 140–161, 226–232 in *Mutual by Design: A Better Model for Christian Marriage*. Edited by Elizabeth Beyer. Minneapolis: CBE International, 2017. https://www.pbpayne.com/wp-content/uploads/2018/06/what-about-headship-ch7.pdf

Payne, Philip B. “What Does *Kephale* Mean in the New Testament? Response.” Pages 118–132 in *Women, Authority & the Bible.* Edited by Alvera Mickelsen. Downers Grove, IL: InterVarsity, 1986.

Payne, Philip B. “Wild Hair and Gender Equality in 1 Corinthians 11:2–16.” *Priscilla Papers* 20, 3 (Summer 2006): 9–18. https://www.pbpayne.com/wp-admin/Payne2006PP1Cor11_2-16.pdf

Payne, Philip B. and Paul Canart. “Distigmai Matching the Original Ink of *Codex Vaticanus*: Do They Mark the Location of Textual Variants?” Pages 199–226 in *Le manuscrit B de la Bible (Vaticanus graecus 1209): Introduction au fac-similé, Actes du Colloque de Genève (11 juin 2001), Contributions supplémentaires*. Edited by Patrick Andrist. Lausanne, Switzerland: Éditions du Zèbre, 2009. https://www.pbpayne.com/wp-content/uploads/2010/07/HTB07_199_226.pdf

Payne, Philip B. and Paul Canart. “The Originality of Text-Critical Symbols in Codex Vaticanus.” *Novum Testamentum* 42, 2 (2000): 105–113. https://www.pbpayne.com/wp-admin/Payne2000NovT-Vaticanus_umlauts_1Cor14_34-35.pdf

Schmid, Ulrich. “Conceptualizing ‘Scribal’ Performances: Reader’s Notes.” Pages 49–64 in *The Textual History of the Greek New Testament: Changing Views in Contemporary Research*. Edited by Klaus Wachtel and Michael W. Holmes. Atlanta: SBL, 2011.

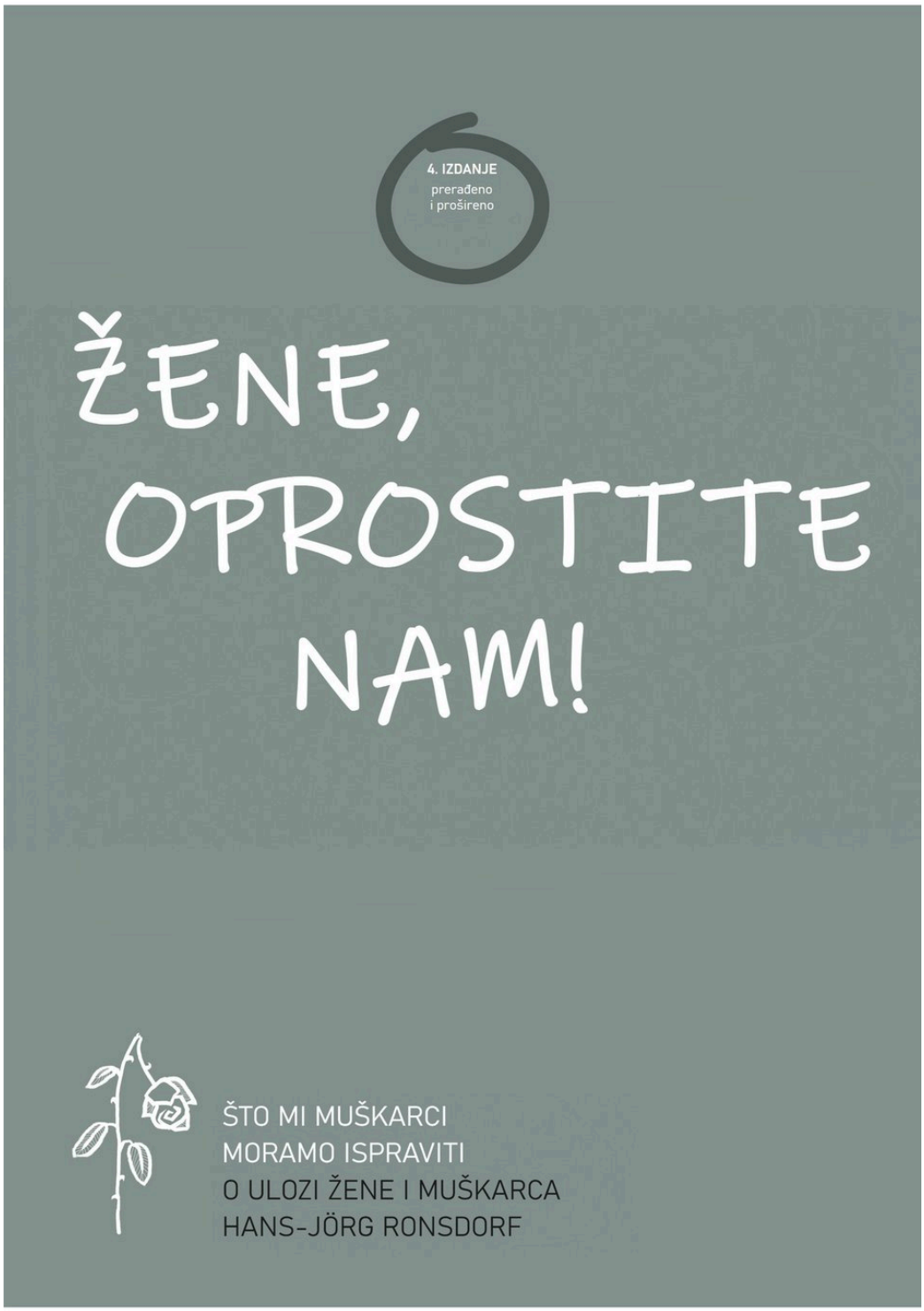
Spencer, Aída Besançon. “Leadership of Women in Crete and Macedonia as a Model for the Church.” *Priscilla Papers* 27, 4 (Autumn 2013): 5–15.

Thompson, Cynthia L. “Hairstyles, Head-coverings, and St. Paul: Portraits from Roman Corinth.” *Biblical Archaeologist* 51, 2 (June 1988): 99–115.

„Frauen, vergebt uns!“ – Was wir Männer wiedergutmachen müssen. (*Žene, oprostite nam! – Što mi muškarci moramo ispraviti*; na njemačkom)

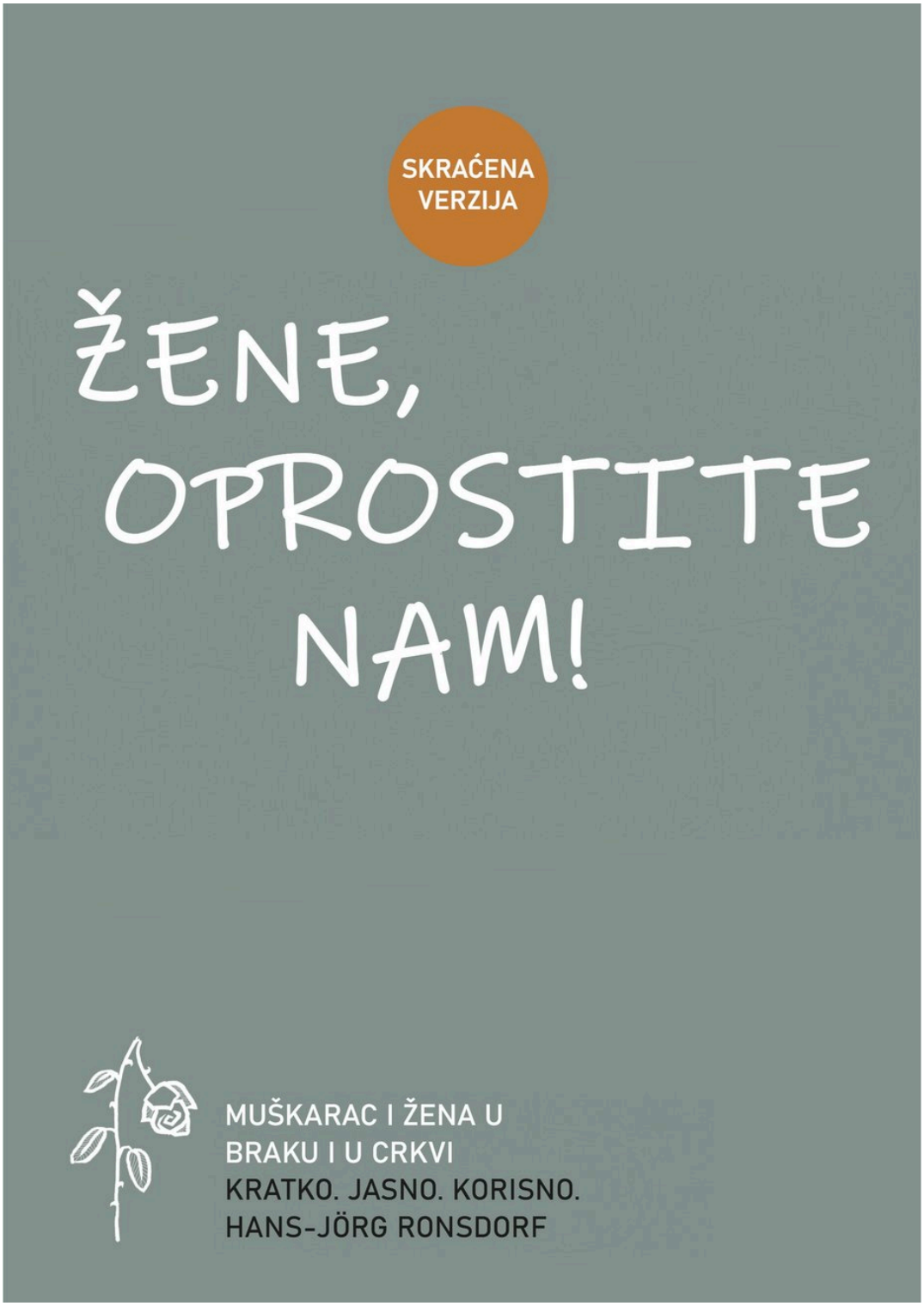
4. izdanje (srpanj 2023.), oko 300 stranica, meki uvez, 13,80 €, može se naručiti u knjižarama pod ISBN-om 978-3-9820715-5-8 ili kod autora:

hj-ronsdorf@t-online.de ili ovdje: www.hans-joerg-ronsdorf.de

Skraćena verzija knjige „Frauen, vergebt uns!“ (3. izdanje, 80 stranica; na njemačkom) može se nabaviti kod autora u mekom uvezu za 3,80 €, a kao Kindle e-knjiga na Amazonu za 2,90 €. Više na www.hans-

joerg-ronsdorf.de.

Katharine C. Bushnell (1855–1946) bila je hrabra i nadarena Božja službenica koja je redak „Sve mogu u onome koji mi daje snagu“ učinila geslom svojega života. Bila je liječnica, misionarka, veleposlanica križa, reformatorica, autorica i govornica te sjajna i originalna učenjakinja koja je govorila sedam jezika i vladala starogrčkim i hebrejskim. Bushnell je napustila medicinu kako bi radila ono što je smatrala još važnijim poslom, naime mijenjala ponižavajuće životne uvjete ljudi preuzimajući vodeću ulogu u udruzi Woman’s Christian Temperance Union (WCTU) ženskoga pokreta 19. stoljeća. Biblijski položaj žena za Bushnell je bio od velike važnosti, jer je došla do zaključka da su pogrešni prijevodi odgovorni za društveno i duhovno potčinjavanje žena. Godine 1896. napustila je WCTU kako bi preostale godine posve-

tila zadaći da piše i prenosi biblijsku istinu o Božjoj izvornoj i nepromijenjenoj nakani potpune jednakosti žene.

Može se nabaviti u knjižarama ili kod izdavača: christian@rvbeese.de

---

Bilješke

1. Man and Woman, One in Christ: An Exegetical and Theological Study of Paul's Letters, 2009; Why Can't Women Do That? Breaking Down the Reasons Churches Put Men in Charge, 2021; The Bible vs. Biblical Womanhood: How God's Word Consistently Affirms Gender Equality, 2023 (vidi i pod „Preporučene knjige", str. 46).
2. Vol 29, br. 1, zima 2015.
3. Kanon XI. Laodicejskoga sabora u četvrtom stoljeću. I u drugim izvanbiblijskim izvorima *presbytidas* označava žene koje su starješine: u apokrifnim *Djelima Matejevim (28)* i u natpisima iz trećega i četvrtog stoljeća („Angelos Epiktous Presbytidos" i „žene starješine", gynaikôn presbytidôn). Bernadette J. Brooten, Women Leaders in the Ancient Synagogue: Inscriptional Evidence and Background Issues (Žene u vodećim službama u antičkoj sinagogi: dokazi iz natpisa i pozadinska pitanja), BJS 36 (Atlanta: Scholars Press, 1982), str. 41–46, navodi šest natpisa koji spominju žene starješine, npr.: „Ovdje počiva Sara Ura, starješina". Ti primjeri pokazuju da se Pavao mogao odnositi na žene starješine i da je u ranoj povijesti Crkve bilo žena starješina. Usp. i Philip B. Payne, The Bible vs. Biblical Womanhood (Grand Rapids, MI: Zondervan, 2023), str. 163–164.
4. „1 Timothy 2:11-15: Meaning and Significance", Trinity Journal 1 (1980), str. 62–83.
5. Philip B. Payne, „Libertarian Women in Ephesus: A Response to Douglas J. Moo's Article, ‚1 Timothy 2:11-15: Meaning and Significance'", Trinity Journal 2 (1981), str. 169–197.
6. ili ravnopravnost, jednakost ranga, jednaka vrijednost
7. Philip B. Payne, Man and Woman, One in Christ (Grand Rapids: Zondervan, 2009), str. 41–54, pokazuje slabost pokušaja da se muški autoritet učita u Post 1-3.
8. Šesnaest puta: Izl 18,4; Pnz 33,7.26.29; Ps 20,3; 33,20; 70,6; 89,20; 115,9.10.11; 121,1.2; 124,8; 146,5; Hoš 13,9. Više o pozadini toga izraza vidi Aída B. Spencer, Beyond the Curse: Women Called to Ministry (Grand Rapids: Baker, 1985), str. 23–29.
9. Ludwig Koehler, Walter Baumgartner i Johann Jakob Stamm, Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament (u nastavku *HALOT*), 5 sv. (Leiden: Brill, 1994–2000), 2 (1995): str. 811–812.
10. Iz 30,5; Ez 12,14; Dn 11,34. Spencer, *Beyond the Curse*, str. 23–29, navodi daljnje pojedinosti.
11. Suprotno stajalište: Raymond C. Ortlund Jr., „Die Gleichheit von Mann und Frau und Das Hauptsein des Mannes – 1. Mose 1-3", u: Die Rolle von Mann und Frau in der Bibel (Friedberg: 3L-Verlag, 2008), str. 115–137.
12. Ili „predvodnik, vođa, knez ... časnik ... gradonačelnik ... dvorski službenik ... glava obitelji ... ugledna osoba ... službenik kulta ... veliki svećenik ... nadglednik ... predstojnik ... vođa Izraela kojega je postavio Jahve" prema HALOT 2:667-68. Upotrebljava se za vladavinu Šaula, Davida i Salomona nad Izraelom (1 Sam 9,16; 13,14; 1 Kr 1,35).
13. Payne, Man and Woman, str. 41–54, kritizira pokušaje da se u stvaranju vidi muški autoritet.
14. ***Ništa u Knjizi postanka ne uči „poredak stvaranja" koji muškarcu daje vlast nad ženom.*** Bog je čovjeku dao vlast nad prije stvorenim biljkama i životinjama. To što Bog vodstvo prepušta onome koji je kasnije rođen često se ponavlja i proturječi staroistočnom običaju prava prvorođenstva: Izak nad Jišmaelom, Jakov nad Ezavom, Josip nad svojom starijom braćom, Mojsije nad Aronom, David nad svojom braćom i tako dalje. Kad Pavao govori o tome da žena potječe od muškarca (1 Kor 11,8.12 i implicitno u 1 Tim 2,13), on to čini kako bi pokazao poštovanje koje se duguje vlastitom podrijetlu, bilo ženi bilo muškarcu (1 Kor 11,3.12); usp. Payne, Man and Woman, str. 113–139, 402-50.
15. John Piper i Wayne Grudem, „Menschlichkeit, Verständlichkeit und Hoffnung - die Kontroverse und die Sache Christi", u: Die Rolle von Mann und Frau, str. 493–520, ovdje str. 502.
16. George W. Knight III tvrdi da je to „*vladavina* na autokratski način, bez ljubavi" („Die Familie und die Gemeinde: Wie sollte biblisches Mannsein und Frausein in der Praxis aussehen?", u: Die Rolle von Mann und Frau, str. 417–432); Piper i Grudem tvrde da je to „pala *vladavina*", a ne „Bogom htjena uloga glave" („Menschlichkeit", str. 502), a Wayne Grudem govori o „onoj vrsti tvrde vladavine koja se nagovješćuje u Post 3,16" (Evangelical Feminism and Biblical Truth [Sisters: Multnomah, 2004], str. 123, bilj. 45; usp. str. 40, 43). Grudem bi trebao znati da se ta „vladavina" bez leksičke potvrde ne smije nazivati „tvrdom". Jer dvije stranice prije (str. 38, bilj. 27) i sam priznaje pogrešku: bez leksičke je potvrde tvrdio da druga riječ iz istoga retka znači „neprijateljsku ili agresivnu žudnju".

17. *HALOT* 2:647–48 i Francis Brown, S. R. Driver i Charles A. Briggs, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (Oxford: Clarendon, 1906), str. 605.
18. Npr. Lev 18,3; 20,23; Ps 106,35.
19. Vidi Richard Bauckham, *Gospel Women: Studies of the Named Women in the Gospels* (Grand Rapids: Eerdmans, 2002).
20. F. F. Bruce, The Acts of the Apostles: The Greek Text with Introduction and Commentary (2. izd.; Grand Rapids: Eerdmans, 1952), str. 296, utvrđuje da pseudoklementske homilije Jakova nazivaju „‚biskupom biskupâ' i predstojnikom i jeruzalemske crkve i svih crkava posvuda koje je božanska providnost propisno utemeljila".
21. Pavao apostola određuje kao nekoga tko je susreo uskrsloga Krista (1 Kor 9,1; 15,8; Gal 1,1.15-17), tko je primio nalog da navješćuje evanđelje i tko podnosi napore i patnje misijskoga rada (Rim 1,1-5; 1 Kor 1,1; 15,10; Junija je s Pavlom bila u zatvoru, Rim 16,7). Taj rad donosi plod (1 Kor 9,1; 15,10) i potvrđuju ga „znakovi, čudesa i silna djela" (2 Kor 12,11-12). Neki prijevodi u Rim 16,7 od toga čine muško ime „Junias". Dokazi, međutim, velikom većinom govore u prilog ženskom imenu „Junija". ***Sva vjerodostojna svjedočanstva iz prvoga tisućljeća Crkve jednodušno vide u Juniji ženu.*** Vidi izvrstan rad Eldona J. Eppa, Junia: The First Woman Apostle (Minneapolis: Fortress, 2005), str. 23–81.
22. Grčka riječ ***prostatis*** („predstojnica") sastoji se od riječi za „po rangu ispred" i „stajati". Sva značenja srodnih novozavjetnih riječi koja ovdje dolaze u obzir odnose se na vodstvo. „Zanimati se za" u Tit 3,8.14 ovdje ne odgovara. C. K. Barrett, The Epistle to the Romans (New York: Harper & Row, 1957), str. 283, izjašnjava se protiv tumačenja kao „***patrona***" (pokroviteljice), jer „Feba nije mogla biti u takvom odnosu prema Pavlu (budući da je on rođen slobodan, Dj 22,28)." Novi zavjet, kao i grčka književnost općenito, ideju „dobrotvor" ili njegova djela obično izražava drugim riječima. One su sastavljene od uobičajenih grčkih riječi za „dobro" i „djelo". Usp. Lk 22,25; Dj 4,9; 10,38; BDAG 405; LSJ 712; Payne, Man and Woman, str. 62–63.
23. Vidi osobito Epp, Junia, str. 23–44, 69–78, i Bauckham, Gospel Women, str. 165–186.
24. Vidi o tome Payne, Man and Woman, str. 69–76.
25. Payne, Man and Woman, str. 79–104, navodi 42 razloga u kulturnom, povijesnom, teološkom i književnom kontekstu Gal 3,28 koji pokazuju da se taj tekst ne smije odvojiti od života u crkvi.
26. Standardni grčki rječnici ne podupiru prijevod „neovisan" (koji se upotrebljava u nekim Biblijama). „Neovisan" ne izražava ni suprotnost koju traži „ipak". A neovisnost nije nešto što na poseban način vrijedi „u Gospodinu".
27. Vidi Payne, Man and Woman, str. 113–215 i Philip B. Payne, „Wild Hair and Gender Equality in 1 Corinthians 11:2–16" (Raspuštena kosa i jednakost spolova u 1 Kor 11,2-16), *Priscilla Papers* 20, br. 3 (ljeto 2006): str. 9–18.
28. Richard B. Hays, First Corinthians (Louisville: John Knox, 1997), str. 131.
29. S tim se slaže čak i zagovornik hijerarhije George W. Knight III; vidi „Ehemänner und Ehefrauen: Eine Parallele zu Christus und der Gemeinde – Epheser 5,21-33 und Kolosser 3,18-19", u: Die Rolle von Mann und Frau, str. 203–220.
30. Payne, Man and Woman, str. 117–137, pokazuje da je „izvor" u grčkom bio uobičajeno značenje riječi „glava" (*kephale*), a „autoritet" ili „vođa" nije.
31. Payne, Man and Woman, str. 319–397, brani ispravnost toga prijevoda.
32. A Greek–English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature, 3. izdanje (BDAG).
33. Henry Scott Baldwin, „An Important Word: αὐθεντέω in 1 Timothy 2:12", u: Women in the Church: An Analysis and Application of 1 Timothy 2:9-15 (ur. Andreas J. Köstenberger i Thomas R. Schreiner; 2. izd.; Grand Rapids: Baker, 2005), str. 49–51. ***Najranija potvrda u kojoj riječ iz 2,12 jasno znači „vršiti autoritet" potječe iz vremena oko 370. po. Kr. (Bazilije, Pisma 69, redak 45). U Pavlovo je vrijeme mogla značiti ili „gospodariti" ili „prisvojiti sebi autoritet" koji nije bio priznat ili prenesen. Payne, Man and Woman, str. 361–397, dokumentira pojavljivanja i značenja toga glagola i njegovu uporabu u 1 Tim 2,12.***
34. Philip B. Payne, „1 Tim 2:12 and the Use of οὐδέ to Combine Two Elements to Express a Single Idea", NTS 54 (2008): str. 235–253, i Philip B. Payne, „Οὐδέ Combining Two Elements to Convey a Single Idea: Further Insights", u: Missing Voices: Broadening the discussion on men, women, and ministry (Minneapolis: Christians for Biblical Equality, 2014), str. 24–34.
35. Npr. Ivan Zlatousti, propovijed o 1 Tim 3,2; Grudem, Evangelical Feminism, str. 80, koji citira Josipa Flavija i rabinska djela. Grudem ispravno argumentira da „muž jedne žene" „nije zamišljeno zato da neoženjenog muškarca (poput Isusa ili Pavla) isključi iz toga da bude starješina". Iz toga nužno slijedi: „muž jedne žene" ne može opisivati sve starješine. To proturječi Grudemovoj tvrdnji (str. 263, bilj. 107) da je „muž jedne žene" nužan uvjet za „svakoga" đakona i da stoga isključuje žene. Grudem pogrešno dodaje „svakoga", iako u grčkom tekstu 1 Tim 3,12 takve riječi nema. Douglas J. Moo, „The Interpretation of 1 Timothy 2:11-15: A Rejoinder", TJ 2 NS (1981): str. 198–222, 211, priznaje da „muž jedne žene" ne mora nužno „isključivati iz službe neoženjene muškarce ili žene ... išlo bi predaleko tvrditi da taj izraz jednoznačno isključuje žene". Njegova tvrdnja koja slijedi, „to upućuje na to da je Pavao, kad je pisao, imao na umu muškarce", točna je ipak samo u jednom smislu: Pavao je mislio na to da isključi poligamiste ili nevjerne muškarce. Ali nije mislio na zahtjev

da svi nadglednici moraju biti muškarci. ***Thomas R. Schreiner***, „Philip Payne on Familiar Ground: A Review of Philip B. Payne, Man and Woman, One in Christ: An Exegetical and Theological Study of Paul's Letters", *Journal of Biblical Manhood and Womanhood* (proljeće 2010): str. 33–46, 35, priznaje: „***Uvjeti za starješine u 1 Tim 3,1-7 i Tit 1,6-9, uključujući tvrdnju da trebaju biti muževi jedne žene, sami po sebi ne isključuju nužno to da žene služe kao starješine***."

36. Ništa drugo u tom popisu nema dvostruko značenje. Usp. Payne, Man and Woman, str. 445–459.
37. Npr. s istim subjektom, „svatko" (***tis***), kao ovdje: Mk 8,34; 9,35; Lk 9,23; 14,25-26; Iv 7,37-38; 9,31; 11,10; 12,26.26.47; 14,23; Rim 8,9; 1 Kor 3,12-15; 3,17; 5,11; 8,3.10; 10,28; 14,24-25; 2 Kor 10,7; Gal 6,3-5; 2 Sol 3,14; 1 Tim 5,8; 6,3-5; 2 Tim 2,21; Jak 1,5-8; Otk 3,20.
38. Gordon P. Hugenberger, „Women in Church Office: Hermeneutics or Exegesis? A Survey of Approaches to 1 Timothy 2:8–15", JETS 35, no. 3 (1992): str. 341–360, 360, bilj. 78.
39. Usp. Armin D. Baum, „Paul's Conflicting Statements on Female Public Speaking (1 Cor. 11:5) and Silence (1 Cor. 14:34-35): A New Suggestion", Tyndale Bulletin 65.2 (2014): str. 252–271.
40. Gordon D. Fee, The First Epistle to the Corinthians (rev. ed.; NICNT; Grand Rapids: Eerdmans, 2014), str. 699; uključujući Ambrozijastra, *oko* 375. po. Kr.
41. To je primjena temeljnoga načela pri utvrđivanju izvornoga teksta Svetoga pisma, poznatoga kao Bengelovo prvo načelo. Ono glasi: „Tekst koji najbolje objašnjava nastanak svih drugih tekstova najvjerojatnije je izvorni tekst." Vidi J. C. F. Steudel, ur., Gnomon of the New Testament by John Albert Bengel (prev. James Bandinel; pretisak Edinburgh: T. & T. Clark, 1858), sv. 1, str. 13–19.
42. U Čikaškoj izjavi o nepogrešivosti Biblije, u članku 10, stoji: „Potvrđujemo da se nadahnuće, strogo uzevši, odnosi samo na autografski tekst Pisma, koji se po Božjoj providnosti može s velikom točnošću utvrditi iz dostupnih rukopisa. Nadalje potvrđujemo da su prijepisi i prijevodi Svetoga pisma Božja riječ u onoj mjeri u kojoj vjerno prenose izvornik." Slično stoji u članku 6: „Potvrđujemo da je cijelo Sveto pismo i svi njegovi dijelovi, sve do riječi izvornika, dano božanskim nadahnućem." Ovdje se dakle nadahnuće potvrđuje samo za izvorne riječi, a ne za kasnije dodatke.
43. D. B. Wallace, „Reconsidering ‚The Story of Jesus and the Adulteress Reconsidered'", NTS 39 (1993): str. 290–296; D. A. Carson, The Gospel according to John (PNTC; Grand Rapids: Eerdmans, 1991), str. 333, piše: „Oni [rukopisi] koji je [Iv 7,53-8,11] sadrže pokazuju prilično veliku učestalost tekstualnih inačica. ... Raznolikost položaja potvrđuje neizvornost tih redaka." Isti Carson, međutim, proturječno naziva Feeovu primjenu istih načela na 1 Kor 14,34-35 „slabom i spekulativnom": „‚Silent in the Churches': On the Role of Women in 1 Corinthians 14:33b–36", u: Recovering Biblical Manhood and Womanhood, str. 140–153, ovdje str. 142.
44. Kod obaju tekstova nalaze se, primjerice: mnoge tekstualne inačice, različiti položaji u rukopisima, uporaba riječi netipična za pisca knjige, prekid toka misli, odnosno teme, te rubni znakovi ili rubne bilješke koje pokazuju da su pisari prepoznali tekstualni problem. Osim toga, najvažniji rukopis Novog zavjeta, Codex Vaticanus, u oba slučaja ima znak za tekstualnu inačicu – točno na mjestu na kojem počinje dotični odlomak. Payne, Man and Woman, str. 232–256, objašnjava ta obilježja.
45. Odlomak upotrebljava riječi iz toga poglavlja u stranom, nepavlovskom smislu. Tekst proturječi cilju poučavanja u crkvi. Izraz „kao što i Zakon kaže" ne odgovara Pavlovoj teologiji ni stilu. On podređuje slabu društvenu skupinu (žene), za koju se Pavao inače zauzima. Rječnik je sličan rječniku kasnijega teksta u 1 Tim 2,11-15. U Prvoj poslanici Korinćanima samo su ti reci upućeni ljudima „u crkvama". Osim toga, odlomak odgovara očitom motivu za takav dodatak: ušutkati žene. Payne, Man and Woman, str. 257–265, objašnjava ta odstupanja.
46. Joseph A. Fitzmyer, First Corinthians (New Haven: Yale, 2008), str. 500. Kim Haines-Eitzen, The Gendered Palimpsest: Women, Writing, and Representation in Early Christianity (New York: Oxford, 2012), str. 62, kaže to o „gotovo svim današnjim učenjacima". Najmanje šezdeset i dvije tekstualne studije tvrde da je to kasniji dodatak. Usp. Payne, Man and Woman, str. 226–227; razlozi za to na str. 225–267; Fee, First Corinthians, str. 780–792.